

190; /
ΜΕΣ
ΟΡΘ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ
ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ
ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΝΟΜΟΝ
ΕΠΙ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΘΗ ΔΙΕΣΚΕΥΑΣΜΕΝΗ

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

— 0 2 —

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Δ. & Π. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ
56— Ὁδὸς Σταδίου—56

1906 - 1911 ? 4 1921

Αριθ.

Αθήναις τῆ 28 Μαρτίου 1906

ΒΑΣΙΛΕΥΣΤΕΥΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κόριον

Ἰωάννην Μεσολωρᾶν

Καθηγητὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν νόμον 'ΒΤΓ' τῆς 12ης Ἰουλίου 1896 περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης καὶ Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1895 καὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας τῶν κοιτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰσακτέων γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, ὅπως τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα Χριστιανικὴ Κατήχησις τὸ κατὰ τὸν εἰρημένον νόμον ἐγκριθέν, εἰσαχθῆ ἔν τοις δημοσίοις, δημοσυντηρηθῆ καὶ ἰδιωτικοῖς Ἑλληνικοῖς σχολείοις ἐπὶ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906—1911.

Ὁ Ὑπουργὸς

Α. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Στεφ. Μ. Παρίσης

Ἄριθ.

Πρωτ. 1826
Διεκπ. 1236

 Ἐν Ἀθήναις Ἰανουαρίου 1907

Ἡ ἹΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

85

Πρὸς τὸν ἐλλόγιμον κύριον Ἰωάννην Δολωρῶν Καθηγητὴν
τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ,

Γνωρίζεται ὑμῖν, ὅτι συνωδὰ τῇ ἐκθέσει τοῦ Ἀ' Γραμματέως
τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Παν. Ἀρχιμ. Πολυκάροπου Θωμᾶ, τοῦ συνο-
δικῆ ἐντολῇ μελετήσαντος τὴν ὑφ' ὑμῶν ἐν χειρογράφῳ πρὸς
ἐγκρισιν ὑποβληθεῖσαν τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ ὁρθόδοξον χριστιανικὴν
Κατήχησιν, πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τοῦ Ἑλλη-
νοῦ σχολείου, οὐδὲν ἐν τῷ συγγράμματι ὑμῶν τούτῳ περιέχεται
τὸ ἀπᾶδον τοῖς δόγμασι τῆς ἡμιτέρας ὁρθοδόξου ἐκκλησίας.

- † Ὁ Ἀθηνῶν ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ Πρόεδρος.
- † Ὁ Κεφαλληνίας ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ
- † Ὁ Ἡλείας ΔΗΜΑΣΚΗΝΟΣ
- † Ὁ Μαρτυρείας καὶ Κωνουρίας ΓΕΡΜΑΝΟΣ

Ὁ Βασιλ. Ἐπίτροπος
ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ

Ὁ Γραμματεὺς
Ἀρχιμ. Πολύκαρος Θωμᾶς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ

1. Κατήχησης.

Κατήχησης¹ λέγεται ἡ διὰ ζώσης φωνῆς σύντομος διδασκαλία τῆς θρησκείας. Κατήχησης δὲ ὀνομάζεται καὶ τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει ἐν συνόψει τὴν διδασκαλίαν ταύτην.

Ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ Κατήχησης διδάσκει πρῶτον τί ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν, τὰ Δόγματα², δευτερον τί νὰ πράττωμεν, τὰς Ἐντολάς, καὶ τρίτον ποῖα καὶ πόσα εἶνε τὰ Μυστήρια τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας.

§ 2. Θρησκεία

Θρησκεία εἶνε ἡ σχέσις καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, εἶνε ἡ πίστις εἰς αὐτόν³.

Ἡ θρησκεία εἶνε ἔμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει τὰς ἱεράς ἐκείνας ἀληθείας τὰς ὁποίας ἐκήρυξεν ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ περὶ τοῦ κόσμου ἐν γένει, καὶ τὰς ὁποίας οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, οἱ χριστιανοί, παραδέχονται καὶ πιστεύουσι.

Τὰς θείας ταύτας ἀληθείας ἀνέπτυξαν κατόπιν οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὰ συγγράμματα αὐτῶν (Πράξεις καὶ Ἐπιστολάς τῶν Ἀπο-

1) Ἡ λέξις κατήχησης (ἐκ τοῦ ρήματος κατηχεῖν, κατηχεῖσθαι) σημαίνει διδάσκειν τινὰ τὰς ἀληθείας, τὰ μυστήρια τῆς χριστιανικῆς πίστεως τοὺς νεοστὶ προσερχομένους εἰς τὴν πίστιν ὅπως ἔπειτα βαπτισθῶσι. Οἱ διδασκόμενοι τὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας πρὶν βαπτισθῶσιν ἐκαλοῦντο κατηχούμενοι, οἱ δὲ διδάσκοντες αὐτοὺς κατηχηταί. Οἱ δὲ τόποι, ὅπου ἐγίνετο ἡ Κατήχησης, ὀνομάζοντο σχολαὶ κατηχητικαί.

2) Δόγματα εἶναι αἱ μεγάλαι καὶ θεῖαι ἀλήθειαι τῆς θρησκείας.

3) Ἡ θρησκεία εἶναι καθολικὸν φαινόμενον, ἐπομένως καὶ ἀληθές. Οὐδὲν ἔθνος ὑπάρχει μὴ ἔχον εἶδος τι θρησκείας. Φύσει ὁ ἄνθρωπος εἶναι θρησκευτικός.

στόλων). Οί δὲ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, συνελθόντες εἰς οἰκου-
μενικάς καὶ ἄλλας τοπικάς συνόδους, διετύπωσαν καὶ ὥρισαν
αὐτάς εἰς δόγματα, μυστήρια, καὶ διαφόρους κανόνας καὶ διατάξεις
τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκκλησία δὲ λέγεται ἡ θρησκεία ἡμῶν, διότι ὅσα διδάσκει
εἶνε ὀρθά, ἀληθῆ. Ἐρμήνευσαν δὲ ταῦτα ὀρθῶς οἱ Πατέρες τῆς
Ἐκκλησίας, συνελθόντες ἐν οἰκουμενικαῖς συνόδοις.

Τὰς ἀληθείας δὲ ταύτας ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώ-
πους δι' ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐφωτίζοντο ὑπὸ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος.

§ 3. Ἱερὰ Ἀποκάλυψις

Ὁ ἄνθρωπος ἡμάρτησεν, ἐξέκλινε τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Διὰ τοῦτο
δὲν ἠδύνατο οὔτε διὰ τοῦ ἰδίου νοῦ, οὔτε διὰ τῆς ἐξωτερικῆς
φύσεως νὰ ἐννοήσῃ ἐντελῶς καὶ ἀκριβῶς τὸν Θεόν, Δὲν ἠδύνατο
νὰ εὕρῃ μόνος τὰ πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ μέσα¹. Λοιπὸν αὐτὸς ὁ
Θεὸς ἀπεκάλυψε (δηλαδὴ ἐφανερώσεν) εἰς τὸν ἄνθρωπον δι' εὐσε-
βῶν καὶ θεοπνεύστων προσώπων τὰς θείας ἐκείνας ἀληθείας, τὰς
ὁποίας ὀφείλει νὰ πιστεῦῃ καὶ νὰ ἐκτελῇ, ἐὰν θέλῃ νὰ σωθῇ.

Ἡ φανέρωσις αὕτη τῶν θείων ἀληθειῶν λέγεται ἱερὰ Ἀπο-
κάλυψις.

Αἱ ἀλήθειαι αὗται περιέχονται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ
ἱερᾷ Παραδόσει.

§ 4. Ἡ ἁγία Γραφή.

Ἁγία Γραφή ἢ Ἁγίαι Γραφαὶ ἢ Γραφή εἶνε τὸ ἱερὸν καὶ
θεῖον ἐκεῖνο βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸν λόγον καὶ τὸ θέλημα
τοῦ Θεοῦ.

Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη ὑπὸ ἁγίων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν κατ'
ἐμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὸ καὶ θεόπνευστον εἶνε καὶ
λέγεται.

1) Θεογνωσία εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ. Ἐξωτερικὴ ἢ φυσικὴ θεο-
γνωσία λέγεται ἡ ἐπὶ μέρους γνῶσις τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς συνειδήσεως καὶ
τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως. Ἐξ ἀποκαλύψεως δὲ θεογνωσία λέγεται ἡ γῶσις
τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀποκαλύψεως, δηλ. ἐκ φανερώσεως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν
θείων ἀληθειῶν, αἵτινες περιέχονται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ ἱερᾷ
Παραδόσει.

Ἡ ἅγια Γραφή διαιρεῖται εἰς τὴν Παλαιάν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην. Λέγεται δὲ Διαθήκη, διότι ὁ Θεὸς διέθετο, δηλ. ἐποίησε διαθήκην, συμφωνίαν, μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ.

Καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη ἐγράφη ἐν ἑβραϊκῇ γλώσσῃ, καὶ μετεφράσθη ἔπειτα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (270 π. Χ.) εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ 70(Ο') ἢ 72 Ἰουδαίων, αἵτινες ἐγνώριζον καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Μετὰ ταῦτα δὲ μετεφράσθη καὶ εἰς ἄλλας γλώσσας.

Ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη ἐγράφη εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν, διότι, ὅτε ἀνεφάνη ὁ χριστιανισμὸς, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσαν ἦτο πανταχοῦ διαδεδομένη.

§ 5. Παλαιὰ Διαθήκη.

Ἡ παλαιὰ Διαθήκη περιέχει πρῶτον τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἀνθρώπων καὶ τῶν πατριαρχῶν, δευτερον τὰς ἐπαγγελίας (δηλαδὴ τὰς θείας ὑποσχέσεις), αἵτινες ἐδόθησαν εἰς αὐτούς, τρίτον τὸν Νόμον, τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως, τέταρτον τὴν ἱστορίαν τῶν κριτῶν, τῶν βασιλέων καὶ ἄλλων ἱερῶν προσώπων τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πέμπτον τὰς προφητείας τῶν Προφητῶν.

Τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διαιροῦνται εἰς νομικά, ἱστορικά, διδακτικά ἢ ἠθικά καὶ προφητικά¹.

Καὶ νομικά μὲν λέγονται τὰ βιβλία ἐκεῖνα, τὰ ὅποια περιέχουσι κυρίως νόμους, ἱστορικά δὲ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἱστοροῦσι διάφορα ἱερά γεγονότα, διδακτικά δὲ ἢ ἠθικά εἶνε ἐκεῖνα, τὰ ὅποια διηγοῦνται διδακτικὰς καὶ ἠθικὰς ἱστορίας, προφητικά δὲ βιβλία εἶνε τὰ περιέχοντα τὰς προφητείας.²

1) Τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης νομικά μὲν εἶναι τὰ πέντε βιβλία τοῦ Μωϋσέως, ἅτινα καὶ Πεντάτευχος καλοῦνται, ἦτοι ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος, τὸ Λευϊτικόν, οἱ Ἀριθμοὶ καὶ τὸ Δευτερονόμιον. Ἱστορικά δὲ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, οἱ Κριταί, ἡ Ῥούθ, αἱ 4 βιβλιοὶ τῶν Βασιλειῶν, τὰ δύο βιβλία τῶν Παρραλειπομένων, ὁ Ἐσδρας, ὁ Νεεμίας, ἡ Ἐσθήρ. Διδακτικά δὲ ὁ Ἰώβ, οἱ Ψαλμοί, αἱ Παροιμίαι τοῦ Σολομῶντος, ὁ Ἐκκλησιαστής, τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων. Προφητικά δὲ εἶνε οἱ τέσσαρες μείζονες προφῆται, ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιὴλ καὶ ὁ Δαυὶδ καὶ οἱ 12 Ἐλάσσονες καλούμενοι (ἢ τὸ δωδεκαπρόφητον), ἦτοι Ὡσηέ, Ἀμώς, Μιχαίας, Ἰωήλ, Ἀβδιού, Ἰωνᾶς, Ναούμ, Ἀββακούμ, Σοφονίας, Ἀγγαῖος, Ζαχαρίας καὶ Μαλαχίας.

2) Τὰ προφητικά βιβλία περιέχουσι τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς προφητείας

§ 6. Καινή Διαθήκη.

Ἡ Καινή Διαθήκη λέγεται καὶ Εὐαγγέλιον, διότι περιέχει τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττει τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ εὐσπλαγγίαν, τῆς ὁποίας ἠξιώθημεν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ θείου ἔργου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τῆς Καινῆς Διαθήκης νομικὰ μὲν βιβλία εἶνε τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, δηλ. τὸ τοῦ Ματθαίου, τὸ τοῦ Μάρκου, τὸ τοῦ Λουκᾶ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου¹, ἱστορικὰ δὲ αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων², διδασκτικὰ δὲ αἱ 14 ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἥτοι ἡ πρὸς Ῥωμαίους, αἱ πρὸς Κορινθίους δύο, ἡ πρὸς Γαλάτας, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππησίους, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, αἱ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δύο, αἱ πρὸς Τιμόθεον δύο, ἡ πρὸς Τίτον, ἡ πρὸς Φιλήμονα καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους³, προσέτι αἱ 7 Καθολικαὶ λεγόμεναι ἐπιστολαί, ἥτοι ἡ τοῦ Ἰακώβου, αἱ δύο τοῦ Πέτρου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα⁴. Προφητικὸν δὲ βιβλίον

τῶν προφητῶν. Οἱ προφῆται ἦσαν ἄνδρες ἰερεῖς καὶ ἐνεπνέοντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οταν ἰδίως ἐκήρυττον καὶ ἔγραφον τὰς προφητείας αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὰ βιβλία τῆς Π. Δ. συνελήγησαν ὑπὸ τοῦ Ἑσδρα, καὶ ἀπετέλεσαν τὸν πρῶτον Κανόνα, δι' ὃ καὶ πρωτοκανονικὰ λέγονται.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω βιβλίων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινὰ, ἅτινα καλοῦνται δευτεροκανονικά, διότι ἐνεκρίθησαν, ὅτε συνετάχθη ὁ δεύτερος κανὼν, ὅστις ἐγένετο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ταῦτα δὲ εἶναι τὰ ἐξῆς πέντε: Γωβίτ, Ἰουδίθ, τὰ τρία βιβλία τῶν Μακκαβαίων, ἡ Σοφία Σευράχ καὶ ἡ Σοφία Σολομώντος. Ταῦτα ἀποδεχθεῖσα ἡ Ἐκκλησία ὥρισε νὰ ἀναγινώσκονται ὡς ὠφέλιμα καὶ ψυχοσωτήρια διὰ τοῦτο καὶ ἀναγινωσκόμενα καλοῦνται. Θεωροῦνται δ' ἰσότιμα πρὸς τὰ πρωτοκανονικά.

1) Τὰ Εὐαγγέλια περιέχουσι τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2) Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων περιγράφουσι τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων, δι' ἧς ἐξήπλωσαν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸν κόσμον.

3) Αἱ 14 ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, περιέχουσιν ὁδηγίας, συμβουλὰς καὶ λύσεις διαφόρων δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀνεφύοντο μεταξὺ τῶν πρώτων Ἐκκλησιῶν ἢ τῶν χριστιανῶν.

4) Καθολικαὶ ἐπιστολαὶ λέγονται, διότι ἀπευθύνονται πρὸς ὅλας καθόλου τὰ Ἐκκλησίας, καὶ περιέχουσιν ὁδηγίας καὶ συμβουλὰς γενικὰς.

τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἶνε ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου (τοῦ Εὐαγγελιστοῦ¹).

§ 7. Θεϊότης καὶ θεοπνευστία τῆς ἁγίας Γραφῆς.

Ἡ ἁγία Γραφή εἶνε βιβλίον θεῖον, ἱερὸν καὶ θεοπνευστον, δηλαδή συνεγράφη ὑπὸ ἱερῶν συγγραφέων, οἵτινες ἐφωτίζοντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς:

Πρῶτον. Πᾶσαι αἱ ἐπαγγελίαι καὶ αἱ προφητεῖαι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξεπληρώθησαν ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ Σωτῆρος. Ἐπομένως τοιοῦτον βιβλίον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγγραφῆ ὑπὸ ἀνθρώπων ἄνευ θείας ἐμπνεύσεως. Μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ προλέγῃ τὸ μέλλον.

Δεύτερον. Ἡ ἁγία Γραφή εἶνε βιβλίον θεῖον, διότι περιέχει τοιαύτας καὶ τοσαύτας μεγάλας καὶ θείας ἀληθείας περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, περὶ προνοίας, περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, περὶ μελλούσης ζωῆς, περὶ τοῦ Σωτῆρος, περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰς ὁποίας νοῦς ἀνθρώπινος δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρη.

Τρίτον. Ἡ ἁγία Γραφή εἶνε βιβλίον θεῖον, διότι αἱ θεῖαι ἐντολαὶ, αἵτινες περιέχονται ἐν αὐτῇ, μάλιστα δὲ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καθὼς τὸ «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν» δὲν εὐρίσκονται ἐν ἄλλῳ τινὶ βιβλίῳ. (Ἰδε Ματθ. Ε' Στ' καὶ Ζ' κεφ. ἔνθα ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία τοῦ Σωτῆρος).

Τέταρτον. Ἡ ἁγία Γραφή εἶνε βιβλίον θεῖον, διότι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, καὶ μάλιστα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, διεδόθη τοσοῦτον ταχέως εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἐνῶ καὶ φιλόσοφοι καὶ αυτοκράτορες καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπολέμησαν αὐτήν, ὥστε ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ ἁγία Γραφή εἶνε λόγος Θεοῦ, σοφία καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ.

Λοιπὸν τοιοῦτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον περιέχει τοιαύτας θείας

1) Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου προλέγει τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ἰουδαϊσμοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας.

καὶ μεγάλας ἀληθείας καὶ ἔργα θαυμαστά (θαύματα) εἶνε θεῖον. Βεβαίως δὲ ἐγράφη κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τοῦτο διδάσκει καὶ ἡ ἱερὰ παράδοσις.

§ 8. Ἱερὰ Παράδοσις.

Ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία, ἐκτὸς τῆς ἁγίας Γραφῆς, παραδέχεται καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν, ὡς δευτέραν πηγὴν τῆς θρησκείας ἡμῶν.

Ἱερὰ δὲ Παράδοσις εἶνε αἱ ἀλήθειαι ἐκεῖναι τῆς θρησκείας ἡμῶν, αἵτινες δὲν περιέχονται μὲν πολλάκις κατὰ γράμμα ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, ἀλλ' εἶνε ἐντελῶς σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῆς εἶνε δὲ καὶ ἀναγκαῖαι πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. Τὰς ἀληθείας ταύτας παρήγγειλαν ὁ Σωτὴρ, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν.

Ὁφείλομεν δὲ νὰ τηρῶμεν καὶ σεβώμεθα τὰς παραδόσεις. Τοῦτο παραγγέλλει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, λέγων, «Στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς εἶτε διὰ λόγου εἶτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν ἐδιδάχθητε» (Β' Θεσσαλ. β' 15), καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, «Τὰς παραδόσεις κατέχετε» (Α' Κορινθ. ια' 2).

Πρὶν ἢ συγγραφῇ ἡ ἁγία Γραφή, ἡ Ἐκκλησία ὑπῆρχε καὶ ἐκυβερνᾶτο διὰ τῆς ἀπὸ στόματος διδασκαλίας, δηλαδὴ διὰ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως.

Πάντες οἱ θεῖοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος κλπ.) ὁμοφώνως ἐδίδαξαν ὅτι ἡ ἱερὰ Παράδοσις εἶνε ἡ δευτέρα Πηγὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Ἡ ἱερὰ Παράδοσις χρησιμεύει προσέτι, διὰ νὰ κατανοήσωμεν καὶ ἐξηγήσωμεν τὴν ἁγίαν Γραφήν.

Ἱερὰ παράδοσις εἶνε τὸ κατ' ἀνατολὰς προσεύχεσθαι, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῶν Μυστηρίων, τὰ ἐγκαίνια τῶν Ἐκκλησιῶν, ὁ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἁγίου μύρου ἁγιασμός, αἱ διαφοραὶ ἱερὰ ἀκολουθίαι, τὰ μνημόσυνα, αἱ εἰκόνες, καὶ ἄλλα λαμπρὰ καὶ ἱερὰ ἔθιμα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας.

Ἡ ἱερὰ Παράδοσις περιέχεται κυρίως εἰς τοὺς ἀποστολικούς ἢ γένει κανόνας καὶ τὰς διατάξεις αὐτῶν, καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων.

Λοιπὸν ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς παραδέχεται, ὅτι ἡ ἁγία Γραφή

καὶ ἡ ἱερὰ Παράδοσις περιλαμβάνουσι πάσας τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Αἱ κυριώτεραι δὲ ἀλήθειαι τῆς θρησκείας ἡμῶν περιέχονται ἐν περιλήψει εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πιστώσεως.

§ 9. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως.

α') Αἰτία τῆς συγγραφῆς.

Ἐκαστος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τί παραδέχεται ἡ Ἐκκλησία του καὶ τί πρέπει νὰ πιστεύῃ, διὰ νὰ σωθῇ.

Ἐἵνε ὅμως ἀδύνατον πᾶς χριστιανὸς νὰ μάθῃ τοῦτο, μελετῶν μόνος τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν Παράδοσιν, ἐνθα περιέχονται αἱ ἀλήθειαι αὗται. Ἐπειδὴ λοιπὸν δύναται καὶ νὰ πλανηθῇ, ὡς συνέβη τοῦτο εἰς τοὺς αἰρετικούς Ἄρειον καὶ Μακεδόνιον καὶ ἄλλους, διὰ τοῦτο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας συνῆλθον εἰς οἰκουμενικὰς συνόδους, καὶ ὁμοφώνως ἀπεφάσισαν νὰ συντάξωσι σύντομον ἔκθεσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἣτις νὰ περιέχῃ σαφῶς, ἀκριβῶς καὶ συντόμως ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἕκαστος ὀρθόδοξος χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ.

Λέγεται δὲ ἡ ἔκθεσις αὕτη τῆς πίστεως καὶ Σύμβολον, διότι διὰ τούτου διακρίνονται οἱ ὀρθόδοξοι τῶν ἁλλοδόξων, καὶ χρησιμεύει ὡς διακριτικὸν γνώρισμα (σημεῖον, σύνθημα) τῶν πιστῶν ἀπὸ τῶν ἀπίστων¹.

β') Κείμενον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως σύγκειται ἐκ 12 ἄρθρων, τῶν ἐξῆς:

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιτὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.
2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, Φῶς ἐκ Φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.
3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτη-

1) Σύμβολον λέγεται καὶ τὸ σύνθημα τὸ στρατιωτικόν. Οἱ ὀρθόδοξοι χριστιανοὶ διακρίνονται τῶν λοιπῶν ἑτεροδόξων χριστιανῶν διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως ἡμῶν.

ρίαν κατελήθοντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.
5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.
6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.
7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.
8. Καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.
9. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.
10. Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.
11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.
12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

γ') Πότε καὶ ποῦ καὶ κατὰ τίνων συνετάχθη τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως.

Τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως τὰ μὲν πρῶτα ἑπτὰ ἄρθρα συνέταξεν ἡ ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθοῦσα πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῷ 325, συγκειμένη ἐκ 318 Πατέρων, οἵτινες κατεδίκασαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, ὅστις δὲν παρεδέχετο τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς τέλειον Θεόν, ἀλλὰ δημιούργημα ἢ κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Γὰρ δὲ λοιπὰ πέντε ἄρθρα συνέταξεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα τῷ 381 δευτέρα οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἀποτελουμένη ἐξ 150 Πατέρων, οἵτινες κατεδίκασαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶνε κτίσμα καὶ ὄχι Θεός. Ὄρισε δέ, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ προσθήσῃ ἢ ἀφαιρήσῃ τι ἐξ αὐτοῦ, καὶ ὅτι πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ παραδέχεται καὶ νὰ ὁμολογῇ αὐτό, ἂν θέλῃ νὰ σωθῇ¹.

1) Ἐκτὸς τῶν δύο ταύτων οἰκουμενικῶν Συνόδων, καθ' ἃς συνήλθον οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ τότε Χριστιανικοῦ κόσμου, δι' ὃ καὶ οἰκουμενικαὶ λέγονται, ἔχομεν καὶ ἄλλας πέντε οἰκουμενικὰς Συνόδους τὰς ἐξῆς:

§ 10. Αἱ δέκα ἐντολαί.

Ἐκαστος ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ γνωρίζῃ μόνον τί ὀφείλει νὰ πιστεύῃ, ἀλλὰ καὶ τί νὰ πράττῃ, διὰ νὰ σωθῇ. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐντολάς τινὰς συντόμους, κατὰ τὰς ὁποίας δύναται καὶ ὀφείλει νὰ διαίχῃ ὀρθῶς καὶ εὐσεβῶς τὸν ἐπί γῆς βίον του.

Αἱ ἐντολαὶ αὗται εἶνε δέκα: δι' ὃ καὶ δεκάλογος λέγονται, αἵτινες ἐδόθησαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ εἰς τὸν Μωϋσέα, ὅστις ἐγράψεν αὐτάς ἐπὶ δύο λιθίνων πλακῶν καὶ τὰς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν. Οὗτος δὲ μέχρι σήμερον φυλάττει αὐτάς, ὡς τὸν μόνον ἐκ τοῦ Θεοῦ Νόμον¹).

Αἱ δέκα ἐντολαὶ εἶνε αὗται:

- α') Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου, οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.
- β') Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.
- γ') Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ. οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.
- δ') Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν, ἕξ

τὴν τρίτην, ἥτις ἐγένετο ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431.

τὴν τετάρτην, ἥτις ἐγένετο ἐν Χαλκηδόνι τῷ 451.

τὴν πέμπτην, ἥτις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 553.

τὴν ἕκτην, ἥτις ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 581.

καὶ τὴν ἑβδόμην, ἥτις ἐγένετο ἐν Νικαίᾳ τῷ 787

Πλὴν τῶν ἐπτὰ τούτων οἰκουμενικῶν Συνόδων ἔχομεν καὶ ἄλλας τοπικὰς καλουμένας συνόδους, αἵτινες ἐγένοντο ἐν διαφόροις πόλεσι καὶ ἀπετελοῦντο ἕξ ἐπισκόπων ὠρισμένων ἐπικριτῶν, τόπων (δι' ὃ καὶ τοπικαὶ λέγονται), καὶ αὗται δὲ ὥρισαν διατάξεις, αἵτινες ἀφορῶσι καθόλου τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς διάφορα θρησκευτικὰ ἔθιμα αὐτῆς.

1) Τὰς δέκα ταύτας ἐντολάς συνεπλήρωσε καὶ ἐτελειοποίησεν ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίας, ὡς γνωστὸν ἐκ τῆς ἱερᾶς Ἱστορίας τῆς Κ. Δ. (ἰδὲ Ματθ. ε' στ καὶ ζ' κεφάλ.)

ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ
τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

ε') Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται
καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

στ') Οὐ φονεύσεις.

ζ') Οὐ μοιχεύσεις.

η') Οὐ κλέψεις.

θ') Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν
ψευδῆ.

ι') Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.

(^οΕξόδ. κ' 2—17).

Ἐκ τούτων τῶν δέκα ἐντολῶν αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται ἀνα-
φέρονται πρὸς τὸν Θεόν, καὶ περιέχουσι τὰ καθήκοντα ἡμῶν
πρὸς Αὐτόν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἕξ ἀναφέρονται πρὸς τὸν πλησίον, καὶ
περιέχουσι τὰ πρὸς αὐτὸν καθήκοντα ἡμῶν.

Τὰς δέκα ταύτας ἐντολάς συνῶψισεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἰς τὰς
ἑξῆς δύο μεγάλας, πρῶτον, «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ
ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης
τῆς ἰσχύος σου», καὶ δεύτερον, «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου
ὡς σεαυτόν». Εἶπε δέ, ὅτι «Ἐν ταύταις ταῖς δυοῖν ἐντολαῖς ὅλος
ὁ Νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρέμονται» (Ματθ. κεφάλ. κβ' 36—40).

§ 11. Διαίσεις καὶ ὠφέλεια τῆς Κατηχέσεως.

α') Διαίσεις. Ἡ κατήχησις διαιρεῖται εἰς μέρη τρία, πρῶτον
τὸ δογματικόν, δεύτερον τὸ ἠθικόν καὶ τὸ τρίτον τὸ τελετουργ-
ικόν. Ἐπομένως θὰ μάθωμεν πρῶτον τί ὀφείλομεν, ὡς ὀρθόδοξοι
χριστιανοί, νὰ πιστεύωμεν. Τὸ μέρος τοῦτο λέγεται δογματικόν.

Δεύτερον θὰ μάθωμεν τίνα καθήκοντα ἔχομεν νὰ ἐκπληρώ-
σωμεν πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς.
Τὸ μέρος τοῦτο λέγεται ἠθικόν.

Τρίτον θὰ μάθωμεν διὰ τίνων μέσων μεταδίδονται ἡ χάρις
τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ ἁγιασμός τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ μέρος τοῦτο λέγεται
τελετουργικόν ἢ τὸ περὶ Μυστηρίων μέρος.

β') Ὀφέλεια. Ἡ διδασκαλία τῆς Ἱερᾶς Κατηχέσεως εἶνε
λίαν ὠφέλιμος καὶ ἀπαραίτητος εἰς τὸν χριστιανόν, διότι δι'

αὐτῆς θὰ μάθῃ πρῶτον τίνα εἶνε τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας του, τί δηλ. πρέπει νὰ πιστεύῃ, δεύτερον τίνα καθήκοντα ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ ἑαυτόν, καὶ τρίτον πῶς δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν ἁγιασμόν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων.

Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ λέγηται καὶ νὰ εἶνε ὀρθόδοξος χριστιανὸς πρέπει καὶ ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὰ Δόγματα, τὰς Ἐντολάς καὶ τὰ Μυστήρια τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

§ 12. Τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἄρθρον α΄ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

»Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων».

Διὰ τοῦ πρώτου ἄρθρου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμολογοῦμεν καὶ πιστεύομεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὅτι εἶνε εἷς. Πατὴρ ἡμῶν, πλήρης ἀγάπης, παντοδύναμος, πανταχοῦ παρών, δημιουργός, ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, πάντων ὅσα βλέπομεν καὶ ὅσα δὲν βλέπομεν (δὴλ. τῶν ἀγγέλων, τῶν ψυχῶν κλπ.)

§ 13. Ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει Θεός. Τοῦτο εἶνε ἀλήθεια καθολικὴ, εἶνε δόγμα πίστεως. Ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶνε ἔμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον.

Δὲν εἶνε βεβαίως δυνατὸν τὸ περιορισμένον πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐννοήσῃ ἀκριβῶς, καὶ νὰ ἀποδείξῃ ἐντελῶς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀπείρου, τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐν μέρει μόνον, καὶ ὅσον εἶνε δυνατὸν ἀνθρωπίνως, φέρομεν ἀποδείξεις τινὰς περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται πίστις, διὰ τοῦτο καὶ προτάσσεται τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἡ λέξις «Πιστεύω».

Α'. Ἀπόδειξις κοσμολογική. Πατρατηρῶν ὁ ἄνθρωπος τὸν περίξ αὐτοῦ κόσμον, τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ λογικῶς σκεπτόμενος, ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὑπάρχει τις, ὅστις ἐδημιούργησε ταῦτα πάντα. Ἐπειδὴ δὲ δὲν δύναται νὰ παραδεχθῆ, ὅτι ταῦτα ἐγένοντο ἐκ τύχης, ἢ ἄνευ τινὸς αἰτίας, εὐρίσκει ὅτι Ὁν τι, πάνσοφον, ἀνώτερον τοῦ κόσμου, ἐδημιούργησε ταῦτα. Τὸ Ὁν τοῦτο εἶνε ὁ Θεός.

Β'. Ἀπόδειξις ἀνθρωπολογική. Ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζων ἑαυτὸν εὐρίσκει ὅτι εἶνε ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀνωτέρας αἰτίας. Αὐτὸς δὲν εἶνε ἡ αἰτία ἑαυτοῦ. Οὔτε ἐκ τύχης δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἐγένετο, διότι ἡ τύχη οὐδὲν σημαίνει, οὐδὲν τακτικὸν κατασκευάζει. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶνε δημιούργημα λογικὸν καὶ ἐξαιρετόν, ἄρα θὰ ἔχῃ αἰτίαν τινὰ λογικὴν καὶ ἐξαιρετόν. Λοιπὸν ὑπάρχει αἰτία αὐτοῦ, ὑπάρχει δημιουργός, ὅστις ἐπλασεν αὐτόν. Οὗτος εἶνε ὁ Θεός, διὰ τοῦτο καὶ καλοῦμεν αὐτὸν Πατέρα ἡμῶν οὐράνιον, δημιουργὸν ἡμῶν.

Γ'. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου (δηλ. τελεολογική). Ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζων τὰ δημιουργήματα, εὐρίσκει ὅτι τὰ πάντα ἐδημιουργήθησαν ἐν σοφίᾳ καὶ τάξει καὶ πρὸς τινὰ σκοπὸν. Ἐπομένως ὀφείλει νὰ παραδεχθῆ, ὅτι Νοῦς πάνσοφος πάντα ταῦτα ἐδημιούργησε καὶ διέταξεν. Οὗτος ὁ πάνσοφος Νοῦς εἶνε ὁ Θεός.

Δ'. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς συνειδήσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ συνείδησει του φέρει ἔμφυτον τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ μόνον ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ διὰ τοῦ λογικοῦ, ἐὰν δὲν ἦτο ἔμφυτος ἐν ἡμῖν ἡ ἰδέα αὕτη.

Προσέτι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται χαρὰν διὰ τὸ καλόν, τὸ ὁποῖον πράττει καὶ ἀνάπαλιν θλίψιν διὰ τὸ κακόν. Ἄρα παραδέχεται, ὅτι ὑπάρχει ἀνώτερος Κριτής, δίκαιος καὶ πανταχοῦ παρών, ὅστις τὰ πάντα βλέπει καὶ ἐξετάζει καὶ κρίνει, καὶ ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ ἀνταμείψῃ αὐτὸν διὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν διὰ τὸ κακόν.

Ε'. Ἀπόδειξις ἱστορική. Ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι οὐδὲν ἔθνος ὑπῆρξεν ἢ ὑπάρχει ἄθεον. Οἱ ἄνθρωποι πάντοτε εἶχον

καὶ ἔχουσιν εἰδὸς τι θρησκείας, Θεὸν τινά. Προετίμησαν δὲ νὰ θεοποιῶσιν ἄψυχα ἀντικείμενα, κτίσματα (κτισματολατρεία), ζῶα (ζωολατρεία), ἀστέρας (αστρολατρεία), ἀνθρώπους (ἀνθρωπολατρεία), ἢ νὰ ἀρνηθῶσι τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἡ ἰδέα περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ δὲν εἶνε ἐφεύρεςεις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅτι εἶνε ἰδέα, ἥτις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πλάστου ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐνεφυτεύθη· εἶνε πίστις καθολικῆ, ἐπομένως ἀληθής.

ΣΤ'. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ τελείου ἀγαθοῦ. Ὅσον εὐτυχῆς καὶ ἂν εἶνε ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, πάντοτε ἐπιθυμεῖ ἄλλο τι ἀγαθόν, τελειότερον, τὸ Ἄκρον ἀγαθόν. Τοιαύτη δὲ ἰερά ἐπιθυμία δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον ματαίως. Ἐπεταὶ λοιπὸν ὅτι θὰ πληρωθῇ ἡμέραν τινὰ διὰ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ Ἄκρου ἀγαθοῦ. Τοῦτο εἶνε αὐτὸς ὁ Θεός.

§ 14. Ὄνόματα τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶνε Πνεῦμα, δὲν ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ἐπομένως δὲν δυνάμεθα καὶ νὰ ὀνομάσωμεν Αὐτὸν ἀκριβῶς. Διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν μόνον ἐνταῦθα τί λέγει ἡ ἅγια Γραφή περὶ Αὐτοῦ.

Ὁ Θεός ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὀνομάζεται ὁ Ὠν ἢ τὸ ὄντως ὄν. Ἐχει δηλαδὴ ἐξ ἑαυτοῦ τὴν ὑπαρξίν, τὴν ὑπόστασιν· δὲν ἐγένετο παρ' ἄλλου τινός. — Ἐν δὲ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ὁ Θεός καλεῖται Πνεῦμα, ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ εἰς τὴν Σαμαρειτίδα, «Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνῶντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» (Ἰωάν. δ' 24).

Ὁ Θεός εἶνε τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Θεός εἶνε δημιουργὸς ἡμῶν καὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Λέγεται δὲ Πατὴρ, διότι εἶνε πλήρης ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς, Ἡμεῖς εἴμεθα τέκνα Αὐτοῦ.

§ 15. Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶνε Πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἔχει καὶ τὰς ἐξῆς ιδιότητας.

1ον. Εἶνε ἄυλος, δηλ. δὲν ἔχει ὕλην, διότι εἶνε πνεῦμα, 2ον ἀόρατος, δηλ. δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν ἴδωμεν, ἐπειδὴ εἶνε ἄυλος, 3ον αἰώ-

νιος και ἀθάνατος, διότι δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος, ἄν παντογνώστης και πάνσοφος, ἐπειδὴ πανταχοῦ ὑπάρχει, τὰ πάντα γνωρίζει, τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιεῖ, ὅν ἐλεύθερος, διότι παρ' οὐδενὸς ἐξαρτᾶται, ὅν ἅγιος, διότι εἰς αὐτὸν οὐδεμίᾳ εὐρίσκειται ἁμαρτία, ὅν εἶνε παντοδύναμος, δηλ. δύναται πάντα, ὅσα εἶνε ὀρθά, σοφά, δίκαια, ὡς λέγει ἡ Γραφή, «Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι· ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν» (Ἰωβ β' 2), ὅν ἀγαθός, δηλ. πάντας ἀγαπᾷ, ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροῦς και ἀγαθοῦς και βρέχει ἐπὶ δικαίους και ἀδίκους, ὡς λέγει ἡ Γραφή, «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰμὴ εἷς, ὁ Θεὸς» (Λουκ. ιη' 19), και ὅν δίκαιος, διότι δικαιοσύνην ἀγαπᾷ, δηλ. ἀνταμείβει τοὺς ἀγαθοῦς και τιμωρεῖ τοὺς κακοῦς.

§ 16. Ὁ Θεὸς εἶνε εἷς.

Πιστεύομεν και ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε εἷς, καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, «Ἡμεῖν εἷς Θεὸς, ὁ Πατήρ» (Α' Κορινθ. η' 6), δηλαδὴ οὐδεὶς ἄλλος Θεὸς πλὴν αὐτοῦ ὑπάρχει. Εἷς ἐστὶν ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεὸς (Ἐφεσ. δ' 6, Α' Τιμοθ. β' 5 κλ.).¹

Ἐὰν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπῆρχον δύο δημιουργοί, δύο θεοί, βεβαίως θὰ ὑπῆρχεν ἀντιθέος τις εἰς τὴν δημιουργίαν και τὴν πρόνοιαν και τὴν διοίκησιν τοῦ κόσμου. Δύο ἢ πλείονες θεοὶ θὰ περιέπιπτον εἰς ἀντιθετικούς νόμους, εἰς ἀντιφάσεις. Ἄλλ' ἡμεῖς τοῦναντίον παρατηροῦμεν ἐν τῷ κόσμῳ τὴν αὐτὴν σκοπιμότητα, τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν, τὴν αὐτὴν τάξιν, ἐνότητά. Ἐπομένως ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι εἷς εἶνε ὁ Θεός.

§ 17. Ὁ Θεὸς δημιουργὸς τοῦ κόσμου

Ὁ Θεὸς ἔκτισεν τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας, ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ. Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν

1) Μόνον ὁ ἄφρων δύναται νὰ εἶπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ὡς λέγει ὁ Δαυὶδ. «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἐστὶ Θεός».

Ἡ πολυθεΐα εἶνε προσωποποιήσις και παρακρόφωσις τῶν δυνάμεων και τῶν νόμων, τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς ἔθετο ἐν τῇ φύσει. Καὶ αὐτὴ ἡ πολυθεΐα ἀνεγνώρισε κατ' ἀνάγκην, διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἐνεργείας, ἕνα Θεὸν πρῶτον, προϊστάμενον τῶν λοιπῶν (τὸν Δία).

καὶ τὴν γῆν. Ἡ δὲ γῆ ἦτο ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς (δηλ. τὴν φωτεινὴν οὐσίαν). Τὴν δὲ δευτέραν τὸ στερέωμα, ἦτοι τὸ διάστημα, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς γῆς μέχρι τῶν τελευταίων τοῦ κόσμου ὁρίων. Ἐπειτα ἐχώρισε τὰ ἐπάνων τοῦ στερεώματος, τὰ ὕδατα (δηλαδή τὰς νεφέλας), καὶ οὕτω διεκρίθη ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Τὴν δὲ τρίτην ἐχώρισε τὰ ὕδατα ἀπὸ τῆς γῆς, τὰ ὁποῖα συνηθροίσθησαν εἰς ἴδιον μέρος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν ὠκεανόν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐφάνη κάλλιον ἡ γῆ καὶ ἤρχισε νὰ βλαστάνη. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς φωστῆρας, ἦτοι τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας.¹ Τὴν δὲ πέμπτην ἐγένοντο τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. Τὴν δὲ ἕκτην ἐδημιούργησε ὁ Θεὸς πάντα τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἔρπετά. Τελευταῖον δὲ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐπλασεν ἐκ τοῦ χοῦς τὸν ἄνθρωπον, ἔρσεν καὶ θῆλυ.

Ἡ τάξις αὕτη τῆς δημιουργίας εἶνε φυσικωτάτη καὶ λογικωτάτη. Πρῶτον ἔπρεπε νὰ δημιουργηθῆ τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ζωογονεῖ καὶ θερμαίνει τὸ σύμπαν, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ γῆ ἔλαβε τὴν κανονικὴν τῆς μορφῆν, ὥστε νὰ βλαστήσῃ, δεύτερον δὲ τὰ ἄλλα κτίσματα. Ἐκ τούτων δὲ πάλιν πρῶτον ἐδημιουργήθησαν τὰ λεπτότερα, δηλαδή τὰ πετεινὰ καὶ οἱ ἰχθύες, ἔπειτα δὲ τὰ ἔρπετά καὶ τὰ τετράποδα. Τέλος δὲ ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, ἡ κορωνὴς τῆς κτίσεως, ὅστις εἶχεν ἀνάγκην τοῦ φωτός, τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων διὰ τὴν συντήρησιν καὶ ὑπαρξίν του.

Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ Θεός. Ὁ προφητὰνὰξ Δαυὶδ λέγει: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!» (Ψαλμ. ρβ' 27).

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, διότι ἤθελε νὰ καταστήσῃ καὶ ἄλλα ὄντα, καὶ πρὸ πάντων τὸν ἄνθρωπον, μέτοχα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς εἶνε ἀγαθός, διὰ τοῦτο ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον ἀγαθόν.—Ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐδημιούργησε «καλὰ λίαν» (Γενεσ. κεφ. α' 31).

1) Ἡ κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν διακείμενη φωτεινὴ οὐσία (τὸ φῶς) βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον συνεσωματώθη εἰς τὸν ἥλιον καὶ τοὺς φωτεινοὺς ἀστέρας. Ἄστηρ λέγεται τὸ σῶμα, τὸ δοχεῖον τοῦ πυρός, τοῦ φωτός.

§ 18. Ὁ Θεὸς δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ. Σύγκριται δὲ ἐκ σώματος ὑλικοῦ καὶ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀθανάτου. Ἡ ἀγία Γραφή λέγει: (Γεν. β' 6): «Καὶ ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς» (δηλ. τὴν ψυχὴν).

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε μόνον ὕλη. Ἡ ὕλη οὔτε νοεῖ οὔτε θέλει. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος καὶ νοεῖ καὶ θέλει, ἄρα δὲν εἶνε μόνον ὕλη. Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ μὲν κατ' εἰκόνα δηλοῖ τὰς τελειότητας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν δημιουργίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ, δηλ. τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν δηλοῖ, ὅτι διὰ τῶν θείων τελειοτήτων καὶ δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν δημιουργίαν, δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς τὸν Θεόν, νὰ γίνῃ τέλειος, καθὼς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, «Γίνεσθε τέλειοι, ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἡμῶν τέλειός ἐστιν» (Ματθ. ε' 45 καὶ 48).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς εἶνε τέλειος, ἐδημιούργησε καὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ τοιοῦτον, ὥστε νὰ δύναται νὰ γίνῃ τέλειον.¹

§ 19. Ὁ Θεὸς δημιουργὸς τῶν ἀόρατων.

Ἀόρατα εἶνε πάντα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα δὲν βλέπομεν, δηλ. δὲν αἰσθανόμεθα αὐτὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦ ὑγινοῦς ἡμῶν νοῦ, διὰ τῆς πείρας καὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων δύναμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ἀόρατα εἶνε οἱ ἄγγελοι καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου².

α') Ἄγγελοι.

Οἱ ἄγγελοι εἶνε πνεύματα, ἄυλα ὄντα, ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου

1) Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὀνομάζεται Ἀδάμ (=χοικὸς) καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Εὔα (=ζωή). Ἐξ αὐτῶν κατάγεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, «Ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν γένος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» (Πράξ. ιζ' 26). Ἡ Εὔα καλεῖται καὶ ἀνδρῖς, διότι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς ἐλήφθη.

2) Καὶ αἱ δυνάμεις καὶ οἱ νόμοι τῆς φύσεως κλπ. εἶνε ἐπίσης ἀόρατα, δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ.

κατὰ τὴν ἀγιότητα. Οἱ ἄγγελοι ἐδημιουργήθησαν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς πνεύματα δὲ ἔχουσι νοῦν καὶ θέλησιν ἐλευθέραν. Λέγονται δὲ ἄγγελοι, διότι τὸ κύριον αὐτῶν ἔργον εἶνε νὰ ἀγγέλλωσιν εἰς τὸν κόσμον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Εἶνε δὲ δύο ἤδη ἀγγέλων, ἀγαθοὶ καὶ πονηροί. Καὶ οἱ μὲν ἀγαθοὶ ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ πονηροὶ ἤσαν καὶ αὐτοὶ πρότερον πνεύματα ἀγαθὰ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν ἔπραττον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐξεδιώχθησαν τοῦ οὐρανοῦ. Ἐργάζονται δέ, πῶς νὰ παρασύρωσι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ κακόν, πῶς νὰ φέρωσιν αὐτοὺς εἰς πειρασμὸν, διὰ νὰ πράξωσι τὸ κακόν, διὰ τοῦτο καὶ πειρασμοὶ λέγονται.

β') Ψυχὴ.

Ἡ ψυχὴ εἶνε τὸ θεῖον καὶ ἀόρατον ἐκεῖνο ἐμφύσημα, τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν. Ψυχὴ εἶνε ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ὁποίας αὐτός νοεῖ, ἔχει συνείδησιν, αἰσθάνεται καὶ θέλει. Κατὰ ταύτην τὴν λογικὴν καὶ ἀθάνατον ψυχὴν κυρίως διαφέρομεν ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα.¹

§ 20. Ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶνε ὕλη. Ἡ ὕλη οὔτε νοεῖ οὔτε θέλει, οὔτε ἔχει συνείδησιν ἑαυτῆς. Ἡ ψυχὴ ὅμως τοῦ ἀνθρώπου καὶ νοεῖ καὶ θέλει καὶ συνείδησιν ἑαυτῆς ἔχει.² Ἐπομένως δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο τι ἢ πνεῦμα. Ὡς πνεῦμα δὲ δὲν δύναται ἡ ψυχὴ νὰ εἶνε θνητὴ, ἀλλ' ἀθάνατος. Λοιπὸν ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶνε ἀθάνατος.

1) Ψυχὴ λέγεται κυρίως, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τῷ σώματι, πνεῦμα δέ, ὅταν εἶνε ἀποκεχωρισμένη αὐτοῦ, ἤτοι μετὰ θάνατον.

2) Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἦτο μόνον ὕλη, ἢ ἂν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ὡς ἡ ψυχὴ τῶν ἄλογων ζῴων (δηλαδή ψυχὴ ἄλογος = φυσικαὶ ὀρμαὶ, ὀρμέμψυτα, δυνάμεις ζωικαί), τότε δὲν θὰ ἐσκέπτετο τόσον λογικῶς, δὲν θὰ ἠσθάνετο τὰ μεγάλα καὶ ἱερὰ ἐκεῖνα αἰσθήματα τῆς θρησκείας, τοῦ πατριωτισμοῦ, τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς φιλίας κλπ. καὶ δὲν θὰ ἐμεγαλοῦργει. Ὅθεν ἀποδεικνύεται, ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὅν τι, ὅπερ σκέπτεται ὀρθῶς καὶ λογικῶς, ὅπερ αἰσθάνεται καὶ σύνειδεν ἑαυτό. Τοῦτο τὸ λογικὸν καὶ ἠθικὸν ὄν ἂ ὕνα οὐ νὰ εἶνε θνητόν, φθαρτόν. Ἄρα ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἀθάνατος, ἀφθαρτος.

Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶνε ἰδέα γενική, εἶνε δόγμα πίστεως εἶνε πίστις ἔμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον. Πάντα δηλ. τὰ ἔθνη, πάντες οἱ ἄνθρωποι φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἰδέαν ταύτην. Ἐπομένως εἶνε καὶ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ.

Ἄνευ τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἡ κοινωνία θὰ ἦτο πλήρης κακούργων καὶ ἀμαρτωλῶν. Οἱ δὲ ἄνθρωποι, πράττοντες ἐν κρυπτῷ τὸ κακόν, δὲν θὰ εἶχον νὰ δώσωσι λόγον εἰς τινα ἐν τῷ μέλλοντι διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, δὲν θὰ ἦσαν ὑπεύθυνοι ἠθικῶς.

§ 21. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου.

Ὁ Θεός, ἀφοῦ ἔκτισε τὸν κόσμον, δὲν ἐγκατέλειπεν αὐτόν, ἀλλὰ πάντοτε προνοεῖ περὶ αὐτοῦ. Ὁ πάνσοφος Δημιουργὸς δὲν ἦτο δυνατόν, οὔτε λογικόν, νὰ ἀφήσῃ εἰς τὴν τύχην του τὸ μέγα αὐτοῦ δημιούργημα. Ἡ θεία λοιπὸν αὕτη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πάντα συντηρεῖ καὶ διευθίνει, λέγεται Πρόνοια.

Ἐὰν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια ἐπὶ τῶν κτισμάτων ἔπαυε πρὸς στιγμήν, ταῦτα ἤθελον μετατραπῆ εὐθὺς εἰς τὸ μηδέν, ὡς λέγει ὁ Ψαλμωδός, «Ἄντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι» (Ψαλμ. ργ' 29).

Ὁ Σωτὴρ ὁμιλῶν περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ εἶπεν: «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτῶν;» (Ματθ. ΣΤ' 26 καὶ 27).

Ὁ Θεὸς πάντοτε προνοεῖ, ἐργάζεται, ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ: «Ὁ Πατὴρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται» (Ἰωάν. ε' 17).

Λοιπὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὔτε τυφλὴ τύχη βασιλεύει καὶ κυβερνᾷ αὐτόν, οὔτε συμβαίνει τι ἄνευ τῆς θείας θελήσεως, ἄνευ σκοποῦ τινος. Ἐπομένως ὑπάρχει Θεία Πρόνοια.

§ 22. Πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶνε τὸ εὐγενέστατον τῶν λοιπῶν ἐπὶ τῆς γῆς κτισμάτων, ἀπαλάμει καὶ ἰδιαιτέρας παρὰ τοῦ Θεοῦ προ-

νοίας. Ἡ δὲ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς:

α') Διότι ὁ Θεὸς ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον λογικὴν καὶ ἐλευθερίαν, ὥστε νὰ συλλογίζεται, νὰ αἰσθάνηται καὶ νὰ εὐρίσκη τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ πράττη μὲν πᾶν ὅ,τι ὠφελεῖ αὐτόν, νὰ ἀποφεύγη δὲ ὅ,τι εἶνε ἐπιβλαβές.¹

β') Διότι κατέστησεν αὐτὸν κύριον ὅλων τῶν ἐπὶ γῆς κτισμάτων, ὥστε ταῦτα νὰ παρέχωσιν εἰς αὐτὸν πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖται πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ.

γ') Διότι εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, δηλ. εἰς κινδύνους, θλίψεις κλπ., ὁ Θεὸς φωτίζει τὸν ἄνθρωπον νὰ εὕρη μέσον σωτηρίας, τὸν παρηγορεῖ, τὸν ἐνθαρρύνει καὶ τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο ἡ πίστις εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ σφύζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πολλοὺς ἐν τῷ κόσμῳ κινδύνους.

δ') Διότι εὐθὺς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τῶν πρωτοπλάστων ὁ Θεὸς προνόησε νὰ μὴ ἀπολεσθῇ ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὑποσχέσεις (ἐπαγγελίας), προφητείας καὶ ὀδηγίας, διὰ νὰ ἐλπίζη, καὶ νὰ μὴ ἀπομακρύνηται ἐντελῶς ἀπ' αὐτοῦ. Ἴνα δὲ σώσῃ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ αἰωνίου θανάτου, ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, ὅστις ἐθυσίασε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας. Ἐπειτα δὲ ἀπέστειλε καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ ὁποῖον φωτίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει δύναμιν καὶ χάριν διὰ τῶν μυστηρίων.

23. Τὸ δόγμα τῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε εἷς μὲν κατ' οὐσίαν, ἐν τρισὶ δὲ προσώποις ἢ ὑποστάσεσι, Πατὴρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγεννήθη πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπο-

1) Τὰ δυστυχήματα ἐν τῷ κόσμῳ προέρχονται συνήθως ἐκ τῆς ἀπρονοησίας τοῦ ἀνθρώπου, ὁσάκις οὗτος οὔτε τοῦ λογικοῦ οὔτε τῆς νενομισμένης ἐλευθερίας χρῆσιν ἀγαθῶν ποιεῖται. Πολλάκις ταῦτα εἶνε καὶ τιμωρία διὰ τὴν κακίαν ἡμῶν, ἄλλοτε δὲ δοκιμὴ ἐπ' ἀγαθῶ.

φρεύεται ἐξ ἀδίδιου ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα λατρεύονται καὶ προσκυνοῦνται μετὰ τῆς αὐτῆς ἀμερίστου προσκυνήσεως καὶ λατρείας. Εἶνε Τριάς ἅγια, ὁμοούσιος καὶ ἀδιαιρέτος.

Τοῦτο ἐβεβαίωσεν ὁ Σωτῆρ, περὶ ἀγγελίας εἰς τοὺς μαθητὰς του νὰ βαπτίζωσιν¹ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ματθ. κη' 16, 19)· Καὶ κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Σωτῆρος ἐπερῆνσιν συγχρόνως καὶ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ μὲν Πατὴρ λέγων: «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός», ὁ δὲ Υἱὸς βαπτιζόμενος, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατερχόμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Υἱοῦ.

Πιστεῦμεν δὲ, ὅτι καὶ τὰ τρία πρόσωπα εἶνε ὁμοούσια², δηλ. ὁμοῦ ἀποτελοῦσιν ἓν, ἓνα Θεόν· «Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν» (Ἐπιστ. Ἰωάν. ε' 7).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

24. Τὸ Δεύτερον Πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὁ Υἱός.

Ἀριθρ. Β', Γ', Ε', ΣΤ' καὶ Ζ' τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

Κείμενον

Β'. «Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

Γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν

1) Ἐκ τούτου καὶ τὸ τῆς ἐορτῆς τῶν Θεοφανείων ἀπολυτίκιον. «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενον Σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐξανερῶθη προσκύνησις κλπ.» (Ἰδὲ Μάρκ. κεφ. α' 10 καὶ 11, Ἰωάν. ιε' 26).

2) Ἡ λέξις ὁμοούσιος εἶνε σύνθετος ἐκ τοῦ ὁμοῦ καὶ οὐσίας.

κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

Ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

ΣΤ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

Ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

Ἑρμηνεία.

Τὰ ἐξ ταῦτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἀναφέρονται εἰς τὸ δεῦτερον πρόσωπον τῆς Ἁγ. Τριάδος.

Παραλείπεται ἡ λέξις Πιστεύω, ἡ ὁποία ἐνοεῖται ἐκ τοῦ πρώτου ἄρθρου.

Εἰς ἓνα. Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶνε εἷς, ἓν πρόσωπον, εἷς Κύριος.

Κύριον. Κύριος λέγεται ὁ Σωτὴρ, διότι εἶνε ἴδιον πρόσωπον, ἀνεξάρτητον, ἔχον νοῦν καὶ ἐλευθέραν θέλησιν.

Ἰησοῦν. Ἰησοῦς εἶνε λέξις ἑβραϊκῆ, δηλοῖ δὲ τὸν Μεσσίαν, τὸν Λυτρωτὴν, τὸν Σωτῆρα.

Χριστόν. Ὀνομάζεται ὁ Σωτὴρ Χριστός, διότι εἶνε κεχρισμένος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τοῦτο ὀνομάζεται καὶ εἶνε βασιλεὺς, ἱερεὺς καὶ προφήτης.¹

Τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κλπ. — Ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶνε ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Λόγος. Αὐτὸς καὶ μόνον ἐγενήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

Φῶς ἐκ φωτός, κλπ. — Πιστεύομεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶνε φῶς, τὸ ὁποῖον φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον,

1) Βασιλεὺς μὲν λέγεται, ὁ Σωτὴρ, διότι εἶνε δημιουργὸς τοῦ κόσμου, βασιλεὺς, κύριος, αὐτοῦ. — Ἱερεὺς δέ, διότι προσέφερον ἐαυτὸν θυσίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὑπὲρ τῆς ἀμαρτωλοῦ ἀνθρωπότητος καὶ συνεφιλίωσεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Πλάστου, διὰ τοῦτο λέγεται καὶ μέγας ἀρχιερεὺς. — Προφήτης δέ, διότι προεῖπε τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσιν εἰς ἐαυτὸν, εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὸν κόσμον σύμπαντα.

ὅτι προῆλθεν ἐκ Φωτός, ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων, ὅτι εἶνε Θεὸς ἀληθινός, οὐχὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, γεννηθεὶς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ.

Γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα κλπ.—Ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ἐγεννήθη πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ὅτι δὲν εἶνε ποίημα, κτίσμα, δημιούργημα, ὡς ἔλεγεν ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος, ἀλλὰ Θεὸς ἀληθινός, ὁμοούσιος τῷ Πατρί, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ ἐγένοντο.¹

Τοῦτο μαρτυρεῖ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγων, «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν» (Ἰωάν. α' 1—3).

Ἐπίσης πιστεύομεν, ὅτι χάριν τῆς σωτηρίας ἡμῶν κατέβη ἐξ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, ἐγένετο ἄνθρωπος, ἐδίδαξεν, ἐποίησε θαύματα, ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἐτάφη καὶ ἀνέστη, ὅτι ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ὅθεν θὰ ἔλθῃ πάλιν, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς, ἡ δὲ βασιλεία αὐτοῦ δὲν ἔχει τέλος.

§ 25. Ἀνάγκη τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ ἀμαρτία τῶν πρωτοπλάστων, ἡ ὁποία λέγεται προπατορικὸν ἁμάρτημα, μετεδόθη εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Πάντες οἱ ἄνθρωποι ἡμαρτον, ἐξέκλιναν τῆς εὐθείας ὁδοῦ. Ἐπομένως ὅλος ὁ κόσμος εἶχεν ἀνάγκην Σωτῆρος. Ὁ Θεὸς ὅμως, ὅστις δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ δημιουργήματος αὐτοῦ, ὑπεσχέθη εὐθὺς εἰς τοὺς ἁμαρτήσαντας πρωτοπλάστους, εἰς τὴν Εὐαν, ὅτι θὰ ἔλθῃ Λυτρωτῆς, ὅστις θὰ σώσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Τοῦτο ὑπεσχέθη ἔπειτα ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Πατριάρχας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Προεφῆτευσαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος καὶ οἱ Προφῆται, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐθνικοί, πρὸ πάντων δὲ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι, προπαρεσκευάσθησαν διὰ τῶν φιλοσόφων, κυρίως

2) Εἶνε ἀχώριστος τοῦ Πατρὸς, ὡς ὁ Σωτὴρ εἶπεν, «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν», δηλ. ὁμοούσιος τῷ Πατρί.

διὰ τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ὥστε νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην τῆς ἐλεύσεως ἐνὸς λυτρωτοῦ.

Ἐν γένει ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος εὐρίσκετο ἐν ἀθλιωτάτῃ καταστάσει. Ὁ κόσμος εἶχεν ἀνάγκην λυτρωτοῦ καὶ ἀναμορφωτοῦ. Τοιοῦτος ἐγένετο ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

§ 26. Ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

Τὸ δεῦτερον πρόσωπον τῆς Ἀγίας Τριάδος εἶνε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις εἶνε τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, δηλ. Θεάνθρωπος.

Α'. Ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς :

α') Πᾶσαι αἱ προφητεῖαι τῆς Π. Δ. περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ θαυμασίως ἐξεπληρώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἀληθεῖς ἀπεδείχθησαν.

β') Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέγει, «Ἐγὼ καὶ ὁ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν», δηλ. ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ (Ἰωάν. ι' 30 καὶ δ' 26). Ὡς Θεὸς δὲ ὁ Σωτὴρ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἀνέλαβε τὴν προτέραν αὐτοῦ δόξαν. Ὡς Θεὸς δὲ θά ἔλθῃ πάλιν, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον.

γ') Πάντες οἱ θεῖοι ἡμῶν πατέρες καὶ αἱ ἑπτὰ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι παρεδέχθησαν, ἐδογματίσαν καὶ ὡμολόγησαν ὅτι ὁ Σωτὴρ εἶνε τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος¹.

δ') Ὁ Σωτὴρ εἶνε Θεός, διότι μόνον πρόσωπον ἀναμάρτητον, θεός, ἠδύνατο καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν θεῖαν δίκαιοσύνην ἢ ὁποία ἀπῆται τὴν τιμωρίαν τοῦ ἀμαρτήσαντος ἀνθρώπου. Μόνον ὁ θεὸς ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ καὶ τὴν θεῖαν εὐσπλαγγίαν, ἢ ὁποία δὲν ἤθελε νὰ ἀπολεσθῇ διὰ παντός τὸ δημιουργημὰ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει, «Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν²».

1) Ὁ Σωτὴρ εἶνε ἐν πρόσωπον ἐν δυασι φύσεσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως.

2) Ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἦτο καὶ εἶνε ἡμίση ἀληθῆς καὶ ἐξιλαστικὴ θυσία. Ἴδε Ἰωάν. γ' 16. Β' Κορινθ. ε' 14 καὶ Ἐβρ. θ' 11 καὶ 14.

καὶ ε') Ὁ Σωτὴρ εἶνε Θεός, διότι μόνον θεὸς ἠδύνατο νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς καὶ νὰ διδάξῃ τὴν τελειότεραν θρησκείαν, τὴν ὑψίστην ἠθικὴν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἄλλος πρὸ αὐτοῦ εἶχε διδάξει.¹

Οὐ μόνον δὲ ἐδίδασκεν ὁ Σωτὴρ τὴν τελειοτάτην ἠθικὴν, ἀλλὰ καὶ ἐφήρμοσεν αὐτὴν εἰς τὸν βίον αὐτοῦ. Ἠγάπα, ἐδίδασκε τοὺς πάντας, ἐθυσίασεν ἑαυτὸν οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν φίλων ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους συνεχώρει ἐπὶ τοῦ σταυροῦ εὐρισκόμενος. Οὐδεὶς δὲ εὗρέθη, οὔτε κατ'ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, οὔτε μετὰ ταῦτα νὰ ἐλέγξῃ αὐτὸν ὡς ἁμαρτήσαντά ποτε. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἶπεν ἐνώπιον αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν του, «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;» (Ἰωάν. θ' 46).

Κατὰ ταῦτα ὁ Χριστὸς εἶνε Θεός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, Λόγος καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος (Ματθ. 1στ' 16. Ἰωάν. 1α' 27).

Β'. Πιστεύομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε οὐ μόνον τέλειος Θεός, ἀλλὰ καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Τοῦτο γνωρίζομεν α') ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Πολλάκις ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Μεσσίας ἐμελλε νὰ εἶνε ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, υἱὸς τοῦ Δαυὶδ κλπ. Οἱ δὲ προφῆται προεφήτευσαν, ὅτι θὰ γεννηθῆ ἕκ γυναικός, «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὃ ἔστι μεθερμηνευόμενον. Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός» (Ἠσαίου ζ' 14, ἰδὲ καὶ Ματθ. α' 13).

Ὁ Σωτὴρ ἔλαβε σάρκα ἐκ τῆς ἀθώας καὶ ταπεινῆς καὶ ἀγίας Παρθένου Μαρίας, δηλαδὴ ἐγεννήθη ἐκ γυναικός (Γαλάτ. δ' 14).

Ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης μανθάνομεν τὸν χρόνον, τὸν τόπον, τὰς διαφόρους περιστάσεις τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, τῆς βαπτίσεως τῶν ἔργων καὶ τῆς διδασκαλίας του. Ἐπίσης γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ, ὡς ἄνθρωπος, ἐπέινασεν, ἐδίψησεν, ἐκοπίασεν, ἐλυπήθη, ἐκλαυσεν, ἐσταυρώθη, ἀπέθανε (Ματθ. κστ' 38, Λουκ. κβ' 42).

Πᾶσα ἡ ἱερά παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας ἐδογματίσεν, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἦτο καὶ τέλειος ἄνθρωπος.²

1) Ὁ Ἄρειος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δ' ἐκκλησιαστικῆς αἰτίας ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος. Τὴν δόξαν ταύτην κατεδίκασεν ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀ' Οἰκουμένικῃ Συνόδῳ ἐν Νικαίᾳ τῷ 325.

2) Ἡ Ἐκκλησία κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ αἰρετικοῦ Εὐτυχίου (ε')

Ἦτο δὲ ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ εἶνε καὶ ἄνθρωπος ὁ Μεσσίας, ὅπως προσφέρῃ ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην. Ὁ Σωτὴρ ὡς ἄνθρωπος, μετέδωκεν εἰς τὸν κόσμον τὴν θεῖαν αὐτοῦ διδασκαλίαν καὶ ἔσωσεν αὐτόν.

Ὁ Σωτὴρ εἶνε τέλειος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀναμάρτητος, πρῶτον διότι ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, ἐκ Θεοῦ, ὡς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος (Λουκ. α' 15), καὶ δεύτερον διότι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ (Ἠσαΐου νγ' 4).

§ 27. Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε ὁ ἰδρυτὴς τῆς τελειοτάτης θρησκείας· εἶνε ὁ Διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· εἶνε ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ!

Ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε εἷς, ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ, ὅτι πρώτη ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἡ ταπεινοφροσύνη. Διὰ τοῦτο πρῶτος λόγος, ἡ ἀρχὴ τοῦ ἐπὶ γῆς κηρύγματος αὐτοῦ, ἦτο τό, «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ε' 1—3). Ἐκήρυξεν, ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα δίκαιοι, εἰρηνοποιοί, πρᾶοι, φιλαλήθεις, καθαρὸι τὴν καρδίαν, νὰ μὴ ὀρκιζώμεθα, νὰ προσευχώμεθα μετὰ καθαρᾶς καρδίας, νὰ βοηθῶμεν πάντα δυστυχῆ καὶ πάσχοντα, νὰ εἴμεθα φιλόανθρωποι, νὰ μὴ λατρεύωμεν τὰ μάταια καὶ τὰ φθαρτὰ (πλοῦτον κτήματα κλπ.), νὰ ἀγαπῶμεν τὸν μὲν Θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας, τὸν δὲ πλησίον ὡς ἡμᾶς αὐτούς.

αἰῶνα), ὅστις ἠρνεῖτο τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ Χριστῷ. Ἐπίσης κατεδίκασε τὴν πλάνην τῶν δοκητῶν, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὁ Σωτὴρ ἦτο μόνον Θεός, καὶ ὅτι τὸ σῶμα αὐτοῦ δὲν ἦτο ἀληθές, ἀλλὰ μόνον κατὰ δόκησιν, δηλ. ὅτι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ὁ Σωτὴρ ἦτο ἄνθρωπος.

2) Ὁ διδάσκων ἄς ἀναπτύξῃ τὸ μέρος τοῦτο, ὑπ' ὄψει ἔχων τὴν ἐπὶ τοῦ ὅρου ὁμιλίαν τοῦ Σωτῆρος, τὴν περιεχομένην ἐν τῷ ε', στ' καὶ ζ' κεφαλαίῳ τοῦ Εὐαγ. Ματθαίου, τὰς παραβολὰς τοῦ Κυρίου καὶ τοὺς τελευταίους Αὐτοῦ λόγους, τὴν λεγομένην Διαθήκην, ἣν διετήρησεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Ἰωάν. κεφάλαιον νγ' 41—ιγ').

Τέλος δὲ εἶπεν ὁ Σωτὴρ τοὺς θείους ἐκείνους λόγους, τοὺς ὁποίους οὐδαίς πρὸ αὐτοῦ ἐδίδαξε καὶ ἐφήρμωσε συγχρόνως εἰς τὸν βίον του, δηλ. τὸ Ἐγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς) (Ματθ. ε' 44).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

§ 28. Τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἄρθρον Η'. τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν».

Ἑρμηνεία.

Καὶ εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως παραλείπεται τὸ ῥῆμα πιστεύω.

Τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶνε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Πιστεύομεν δὲ καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶνε ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ὅτι εἶνε ἅγιον, δηλ. καθαρὸν, ὅτι εἶνε Κύριον, δηλ. πρόσωπον ἴδιον, ὅτι εἶνε ζωοποιόν, δηλ. παρέχει ζωὴν εἰς τὰ κτίσματα. Μεταδίδεται δὲ εἰς τὸν μετὰ πίστεως καὶ εὐκρινείας μετανοοῦντα ἄνθρωπον, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐνεργεῖ ἐν αὐτῷ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν.¹

Προσέτι πιστεύομεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ὡς ρητῶς ὁ Σωτὴρ εἶπεν, «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει

1) Ἡ πνευματικὴ ἀναγέννησις γίνεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν μετανοήσῃ. Τότε ἀναγεννᾶται πνευματικῶς διὰ τῆς χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅταν δὲ ὁ ἄνθρωπος μετὰ τῆς πίστεως εἰς τὴν Θεὸν ἐκτελεῖ καὶ ἔργα ἀγαθὰ, τότε δικαιούται παρὰ τῷ Θεῷ, σφίζεται καὶ ἀγιάζεται.

περὶ ἐμοῦ¹⁾» (Ἰωάν. ιε' 26). Οὕτω δὲ ἐδογματίσθη καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐν τῇ β' οἰκουμενικῇ συνόδῳ (381 μ.), ἥτις κατέκρινε τὸν αἰρετικὸν Μακεδόνιον, ὁ ὁποῖος ἔλεγε, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶνε κτίσμα.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶνε Θεός, διὰ τοῦτο ἔχει τὴν αὐτὴν τιμὴν, προσκύνησιν καὶ δόξαν, ὅποιαν ἔχει ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός (=τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον). Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ρητῶς λέγει, «Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατὴρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσι».

Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐφώτισε τοὺς προφῆτας καὶ ἐλάλησε δι' αὐτῶν τὰ θεῖα ρήματα καὶ τὰς ἱεράς προφητείας (=τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν). Ἐπίσης κατῆλθεν ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ ἐφώτισεν αὐτούς, ὥστε νὰ κηρύξωσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸ Εὐαγγέλιον.

Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς διὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων, τὰ ὅποια παρέχει ἡ Ἐκκλησία.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

§ 29. Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

Ἄρθρον Θ' τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως.

«Εἰς μίαν ἀγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν»²⁾.

Ἐρμηνεία.

Καὶ ἐνταῦθα παραλείπεται ἡ λέξις πιστεύω.

Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶνε πάντες οἱ εἰς Χριστόν, ὡς Σωτῆ-

1) Ἄπαξ ἡ λέξις αὕτη «ἐκπορεύεται» ἐν τῇ σημασίᾳ ταύτῃ εὑρίσκεται ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ. Σημαίνει δὲ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔχει τὴν προαιώνιον ἀρχὴν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς.

2) Σφάλματα δὲ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, προσθέσασα εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, εἰς τὸ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἄρθρον, ὅτι, ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐνῶ οὔτε ἡ Γραφή, οὔτε ἡ ἱερὰ παράδοσις οὔτε αἱ οἰκουμ. σύνοδοι ὥρισαν οὕτω τὸ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δόγμα.

Τοῦτο δὲ δυστυχῶς καὶ ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία παραδέχεται ἐναντίον τοῦ πνευματοῦ καὶ τοῦ γράμματος τῆς Γραφῆς καὶ τῆς παραδόσεως.

2) Ἡ λέξις Ἐκκλησία εἶνε ἀρχαία ἑλληνικὴ, σημαίνει τότε περιόχον καὶ τὸ περιεχόμενον, καὶ τὸν τόπον δηλαδὴ τῆς συναθροίσεως καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ συναθροισμένους.

ρα τοῦ κόσμου, πιστεύοντες· εἶνε ἡ συνάθροισις τῶν πιστῶν. Οὗτοι ὅμως πρέπει νὰ εἶνε ἠνωμένοι διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ διὰ τῶν αὐτῶν Μυστηρίων¹.

Τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ μὲν εἶνε ὁ Χριστός, μέλη δὲ πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες, καὶ τὰς διατάξεις αὐτῆς ἐκτελοῦντες.

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν πιστευόμεν ὅτι εἶνε μία, διότι εἰς εἶνε ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς, μία ἡ πίστις, μία ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστός. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει, «Ἐν σῶμα καὶ ἓν πνεῦμα, εἰς Κύριος, μία πίστις» (Ἐφεσ. δ' 3,4,6) 1) Μία δὲ ἦτο ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὅτε συνετάχθη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἶνε ἁγία, διότι ἅγια εἶνε τὰ Δόγματα καὶ τὰ Μυστήρια καὶ αἱ Ἐντολαὶ αὐτῆς, ἅγιος ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς, ἅμα δὲ ἡγιασθημεν καὶ ἡμεῖς διὰ τοῦ αἵματος Αὐτοῦ.

Ἄνομάζεται δὲ καθολικὴ, διότι ἦτο καὶ εἶνε ἐξηπλωμένη σχεδὸν εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν κόσμον. Θὰ ἐκπληρωθῇ δὲ ὁ τοῦ Σωτῆρος λόγος, «Γενήσεται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμῆν».

Λέγεται δὲ Ἀποστολική, διότι ἰδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, ἐθεμελιώθη δὲ καὶ ὠκοδομήθη καὶ ἐξηπλώθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, καὶ διαφυλάττει σφᾶν τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἶνε ὠκοδομημένη, ὡς ὁ Παῦλος λέγει, «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ» (Ἐφεσ. β' 20).

Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν λέγεται καὶ εἶνε ὀρθόδοξος, διότι φυλάττει ἀκεραίαν, ὀρθὴν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων. Ταύτην δὲ ὀρθῶς ἀνέπτυξαν οἱ θεῖοι ἡμῶν Πατέρες εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους².

1) Μέχρι τοῦ ἐνάτου αἰῶνος (860), ἐπὶ Φωτίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἐκκλησία ἦτο μία, δι' ἣ καὶ αἱ ἕως τότε γενόμεναι ἑπτὰ σὺνοδοι οἰκουμενικαὶ καλοῦνται. Ἀπὸ δὲ τοῦ 860 ἡ μία Ἐκκλησία διηρέθη εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. Τὸ σχίσμα δὲ τοῦτο προῖλθεν ἐκ τῆς ἀλαζονείας τῶν πειτῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ γίνωσιν ἀνώτατοι ἄρχοντες καὶ δεσπότη ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἰσ', αἰῶνος μέγα μέρος τῆς Δύσεως ἀπεσπάσθη τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας ἕνεκα καταχρήσεων τῶν δυτικῶν κληρικῶν, καὶ διεμαρτυρήθη κατὰ τούτων, καὶ οὕτως ἀπετελέσθη ἡ διαμαρτυρομένη ἐν γένει Ἐκκλησία, ἥς ἀρχηγοὶ ἐγένοντο πρῶτον ὁ Λουθηρος ἐν Γερμανίᾳ, εἶτα δὲ ὁ Σβίγγλιος καὶ ὁ Καλβίνος ἐν Ἑλβετίᾳ (1517 καὶ 1530).

2) Κακῶς φρονεῖ ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία, ὅτι, ὅταν καὶ μόνον ὁ πάπας δογματίζη ἐν ἰδίῳ καιρῷ ἐκ τῆς ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ ἑδρας, εἶνε καὶ αὐτὸς ἀλάθης. Μόνη ἡ Ἐκκλησία, ὅταν συνέρχεται καὶ δογματίζη ἐν οἰκουμενικαῖς συνόδοις εἶνε ἀλάθης.

§ 30. Μέλη τῆς Ἐκκλησίας.

Κεφαλὴ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶνε ὁ Χριστός. Ἀντιπρόσωποι δὲ καὶ ὄργανα αὐτοῦ εἶνε οἱ κληρικοί, οἱ κανονικῶς χειροτονημένοι, οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων. Μέλη δὲ τῆς Ἐκκλησίας εἶνε οἱ τὰς διατάξεις αὐτῆς παρεδεχόμενοι, καὶ πίστιν εἰς αὐτὴν ὁμολογοῦντες, δηλαδὴ οἱ πιστοί, οἱ λαϊκοί.

Οἱ κληρικοί ἔχουσι τὰ ἐξῆς καθήκοντα, α') νὰ διδάσκωσι πάντοτε τοὺς πιστοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ νὰ ἀποκρούωσι τὰς αἱρέσεις, β') νὰ ἱερουργῶσι τὰ μυστήρια ἐν τάξει καὶ ἀκριβείᾳ, γ') νὰ ἐξομολογῶσι τοὺς πιστοὺς, συγχωροῦντες ἢ μὴ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, διότι οὗτοι ἔλαβον καὶ ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ εἶνε ἠθικοὶ καὶ λόγιοι, τύπος τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ (Α' Τιμ. δ' 12).

Οἱ δὲ λαϊκοὶ ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι σέβας καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ πείθωνται εἰς τὰς διαταγὰς τῶν κληρικῶν καὶ νὰ βοηθῶσι καὶ τιμῶσιν αὐτούς, διότι οὗτοι δέονται τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, «Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε, αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν» (Ἐβρ. ιγ' 17).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

§ 31. Ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ μέλλουσα ζωὴ.

Ἄρθρ. ΙΑ' καὶ ΙΒ'.

«Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, Ἀμήν».

Διὰ τῶν δύο τούτων ἄρθρων τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμολογοῦμεν τὴν ἐλπίδα ἡμῶν, ὅτι οἱ νεκροὶ θὰ ἀναστῶσι, καὶ ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα καὶ αἰώνιος ζωὴ. Ἀνάστασις νεκρῶν εἶνε ἢ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν ἔγερσις τῶν σωμάτων πάντων τῶν

1) Τὸ Γ' ἄρθρ. ἔρα ἐν τῷ περὶ μυστηρίων, περὶ τοῦ βαπτίσματος.

ἀπ' αἰῶνος κοιμημένων καὶ ἡ ἔνωσις αὐτῶν μετὰ τῶν ψυχῶν. Τοῦτο δὲ θὰ γίνῃ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον ἡ μὲν ψυχὴ (τὸ πνεῦμα) ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν, ὅστις ἔδωκεν αὐτήν, τὸ δὲ σῶμα ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθη.

Ἄν καὶ τὸ σῶμα μετὰ θάνατον ἐπιστρέφει εἰς τὴν γῆν, ἡ ψυχὴ ὅμως διαμένει σφά καὶ ἀθάνατος. Ἀναμένει δὲ τὴν τελευταίαν κρίσιν, ὅταν ἔλθῃ ἐν δόξῃ ὁ Σωτὴρ, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Θέλει δὲ ἀναστήσῃ πάντας τοὺς νεκρούς, δικαίους καὶ ἀδίκους. (Πράξ. κδ' 15).¹

Καὶ οἱ μὲν δίκαιοι καὶ ἀγαθοὶ θὰ ἀπολαύσωσι τῆς αἰωνίου μακαριότητος, οἱ δὲ ἄδικοι καὶ κακοὶ θὰ τιμωρηθῶσιν ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, «Ἐκαστος κομίσεται τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἐπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον» (Β'. Κορ. ε' 20). Καὶ οἱ ζῶντες κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δευτέρας παρουσίας θέλουσι μεταβληθῆ. Τὸ σῶμα αὐτῶν θὰ γίνῃ πνευματικόν, ὡς λέγει ἡ Γραφή, ὅτι «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα» (Α'. Κορ. ε' 49, 51).

Τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἐβεβαίωσε καὶ ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ εἰπὼν, «Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ἕτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». (Ἰωάν. Α' 25).

Ἄγνωστον δὲ εἶνε εἰς ἡμᾶς πότε θὰ ἔλθῃ ἡ δευτέρα παρουσία. Ὁ Σωτὴρ εἶπεν, «Οὐκ οἶδατε τὴν ὥραν οὐδὲ τὴν στιγμήν, ἐν ᾗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται». Τοῦτο δὲ ἐδηλώθη εἰς ἡμᾶς, διὰ νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι, γρηγοροῦντες καὶ προσευχόμενοι (Ματθ. κδ. 37—44 κλπ.)²

1) Ὁ θάνατος δὲν καταστρέφει τὸν πρὸς ἄλληλα σύνδεσμον τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶνε Θεὸς ζώντων καὶ νεκρῶν. Ἐπὶ τῆς ἀληθείας ταύτης στηρίζεται καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς προαπεθόντους ἁγίους, ἡ τιμὴ τῶν λειψάνων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν, τὰ μνημόσυνα, αἱ λειτουργίαι κλπ. ὑπὲρ τῶν κοιμημένων ἀδελφῶν ἡμῶν.

2) Ἴδε καὶ Ματθ. κεφ. κς', 31. Τῶν ἐν τῷ κεφ. τούτῳ τοῦ Εὐγγελιστοῦ Ματθαίου θαυμασίαν ὁμιλίαν τοῦ ἀνωτέρω, ἥτις καὶ παραβολὴ καλεῖται, ἄς ἀναγνώσῃ καὶ ἀναπτύξῃ ὁ διδάσκων τὸ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ μελλούσης ζωῆς μάθημα.

§ 32. Ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει ἄλλος κόσμος ἐκτὸς τούτου, τὸν ὁποῖον βλέπομεν· ὅτι ὑπάρχει ἄλλη ζωὴ, αἰώνιος. Ἐν αὐτῇ οἱ δίκαιοι καὶ ἀγαθοὶ θὰ ἀπολαύσωσι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατοικία αὐτῶν λέγεται παράδεισος, αἰώνιος ζωὴ, κατάπαυσις, οἰκία τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς', κληρονομία ἄφθαρτος. Ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης λέγει, ὅτι «Οἱ δίκαιοι βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» (Ἀποκάλ. κβ' 5). Οἱ δὲ ἄδικοι καὶ ἁμαρτωλοὶ θὰ εἶνε μακρὰν τοῦ θείου φωτός, βασανιζόμενοι αἰωνίως καὶ ἐλεγγόμενοι διὰ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις· διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατοικία αὐτῶν λέγεται κόλασις, σκότος ἐξώτερον κλπ. Θὰ αἰσθάνωνται δὲ θλίψιν διὰ τὴν κακὴν αὐτῶν διαγωγὴν καὶ βασάνους διὰ τὰς ἁμαρτίας των (Ἰωάνν. γ' 36).

Θὰ ἀξιωθῶμεν δὲ τῆς ἐπουρανοῦ βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἐὰν ἔχωμεν πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον, δηλαδὴ ἐὰν ἐκτελέσωμεν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.¹

1) Κατὰ τὰς δικαίας καὶ ἀγαθὰς πράξεις ἐκάστου δοθήσεται καὶ ἰδίᾳ ἀμοιβή, δι' ἣ καὶ ὁ Σωτὴρ εἶπεν, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ πολλὰ καὶ μονὰ ὑπάρχουσιν.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΗΘΙΚΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

§ 33. Πρώτη ἐντολή.

«Εγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν
μοῦ.»

Πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρῶτον πίστιν,
δὲ ὑπεροχὴν ἐλπίδα, καὶ τρίτον ἀγάπην.

Α΄. ΠΙΣΤΙΣ.— Πίστις εἶνε ἡ ἀδίστακτος πεποιθήσις ἡμῶν
πρὸς τὴν Θεόν. Ὅφειλομεν δηλ. νὰ πιστεύωμεν καὶ παραδεχώμεθα
ἕλας τὰς θείας ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὴν ἀγίαν Γρα-
φήν καὶ εἰς τὴν ἱερὰν Παράδοσιν¹.

Καὶ ἡ πρώτη ἐντολὴ τοῦ δεκαλόγου παραγγέλλει, ὅτι πρέπει
νὰ πιστεύωμεν, ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ Κύριος Θεὸς ἡμῶν, ὅστις ἐδη-
μιούργησε τὰ πάντα, καὶ ὅστις ἐξήγαγε τὸν μὲν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς
δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, τὸν δὲ κόσμον ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἀμαρ-
τίας, καὶ ὅτι πλὴν αὐτοῦ οὐδεὶς ἕτερος Θεὸς ὑπάρχει.

Ὁ δὲ Σωτὴρ διδάσκει, ὅτι «χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐα-
ρεστῆσαι τῷ Θεῷ».

Ἡ πίστις δὲ αὕτη τῶν Χριστιανῶν τὸν Θεὸν πρέπει

1) Ὁ ἀποστόλος Παῦλος λέγει, ὅτι «Πίστις ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπέ-
στασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων», τοῦτέστιν, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύ-
ωμεν εἰς τὰ ἐλπιζόμενα, τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ κρίσιν, καὶ νὰ παραδεχώμεθα
τὰ μὴ ὁρώμενα (τὸν Θεὸν τοὺς ἀγγέλους, τὴν ψυχὴν κλπ.).

νά εἶνε, 1) λογική, δηλ. νά μὴ ἤμεθα δεισιδαίμονες καὶ φανατικοί, 2) ἀδίστακτος, δηλ. νά μὴ κλονιζώμεθα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν πεποιθήσεις, ἀλλὰ πάντοτε νά ἤμεθα στερεοὶ καὶ ἐδραῖοι εἰς τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ 3) ζῶσα καὶ ἐνεργός, δηλ. νά δεικνύωμεν τὴν πίστιν ἡμῶν καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος. «Τὶ τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου· ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργον δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν» (Ἰακωβ. β' 14, 20).

Καθῆκον δὲ τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανοῦ εἶνε νά μεταδίδῃ μετὰ ζήλου ὀρθοῦ καὶ εἰς ἄλλους τὴν πίστιν αὐτοῦ, καὶ νά ὁμολογῇ αὐτὴν παρρησίᾳ καὶ νά θυσιάζῃται ὑπὲρ αὐτῆς.

Ἄμαρτάνουσι δὲ εἰς τὴν πρώτην ἐντολήν τοῦ δεκαλόγου οἱ ἄπιστοι, οἱ ἀρνησθήσοικοι, οἱ δεισιδαίμονες, οἱ ὑπερήφανοι, οἱ ἐγωισταί, οἱ ὕλισται.

Β'. ΕΛΠΙΣ.— Δεύτερον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι ἡ ἐλπίς.

Ἡ ἐλπίς εἶνε τὸ νά ἀναμένωμεν μετὰ βεβαιότητος τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, καὶ νά ἔχωμεν πεποίθησιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι οὗτος εἶνε προνοητὴς κριτὴς, καὶ ἀνταποδότης δίκαιος.

Ἄοσι δὲν ἐλπίζει εἰς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἦτοι εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, οὗτος οὐδὲ πίστιν ἔχει πρὸς τὸν Θεόν καὶ τὸν Σωτῆρα (Α' Κορινθ. ιε' 13, 14).

Ἄνευ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ὁ ἄνθρωπος δύναται νά πράξῃ πολλὰ κακά, ἀπελπίζεται, καὶ ὁ βίος του καθίσταται δυστυχής.

Ὁ ἐλπίζων εἰς τὸν Θεόν καὶ πιστεύων, ὅτι παρ' αὐτοῦ ἔχει ὅλα τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ, καὶ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ δὲν χίρει πολὺ, καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ του ἔχει ὑπομονὴν καὶ θάρρος.

Καὶ ἡ ἐλπίς ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν πρέπει νά εἶνε λογική, ὀρθή, πλήρης, ἀδίστακτος, καθὼς καὶ ἡ πίστις, διότι ἐλπίς καὶ πίστις εἶνε ἀρεταὶ καὶ καθήκοντα ἀχώριστα.

Γ'. ΑΓΑΠΗ.— Τρίτον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε ἡ ἀγάπη.

Ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν εἶνε ἡ τελεία ἡμῶν ἀφοσίωσις πρὸς αὐτόν. Ἐν τῇ ἀγάπῃ περιέχονται πάντα τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα. Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν, ἐκεῖ οὐδεὶς φόβος πρὸς αὐτόν, διότι κατὰ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην, «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον».¹

Ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ᾔνη πρῶτον εἰλικρινῆς καὶ ἀνυπόκριτος, καθὼς λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, «Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ». (Ἰωάν. Α' γ' 18). Δεύτερον ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ πλήρης, δηλ. νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἡμῶν. Ὅστις δὲ δὲν ἐκπληροῦ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν.²

Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν δὲν εἶνε ἐγωιστῆς, δὲν ὑπερφηανεύεται ἐν τῇ εὐτυχίᾳ, δὲν πράττει τὸ κακόν. Ἡ ἀγάπη «πάντα στέργει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει» (Α' Κορινθ. ιγ' 4—7).

Λοιπὸν διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, γίνεται ὁ ἄνθρωπος τέκνον τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, καὶ ἐκπληροῦ τὸν ἀληθῆ ἀυτοῦ προορισμόν. Οὗτος δὲ εἶνε ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσις.

Ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν ἀποτελοῦσι τὴν ἐσωτερικὴν λατρείαν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.,

§ 34. Δευτέρα ἐντολή.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασις ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς ρυδὲ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς».

Διὰ τῆς δευτέρας ἐντολῆς διδασκόμεθα ὅτι πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις εἶνε δημιουργὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, ὀφείλομεν τιμὴν, προσκύνησιν καὶ λατρείαν. Ὁ δὲ Σωτὴρ εἰπὼν, «Κύριον τὸν Θεὸν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις».

1) Ὅπου ὑπάρχει ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη, ἐκεῖ τὰ πάντα ὑπερνικῶνται, ὡς λαμπρῶς τοῦτο λέγει ὁ θεὸς Παῦλος, «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Οὐλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχηρα...! ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσαν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. Πέπεισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τίς κτίσις ἔτερα δύνησεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ῥωμ. η' 35—36).

2) Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει, «Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν».

Τὰ ἐν τῷ κόσμῳ δηλ. ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ἡ γῆ καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα, εἶνε δημιουργήματα αὐτοῦ. Ἄρα δὲν πρέπει νὰ θεοποιῶμεν αὐτά, ἀλλὰ νὰ δοξάζωμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν, ὅστις ἐξ ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς ἐδημιούργησε πάντα ταῦτα.

Τὴν σχέσιν δὲ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν πρὸς Αὐτήν, δεικνύομεν πρῶτον διὰ τῆς προσευχῆς, καὶ δεύτερον διὰ τῆς ἐξωτερικῆς καθόλου λατρείας.

§ 35. Προσευχή.

Προσευχή εἶνε ἡ ἱερά συνομιλία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσευχή εἶνε ἡ κυριωτάτη θρησκευτικὴ πράξις τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἐκδηλοῖ τὸν θρησκευτικὸν αὐτοῦ σύνδεσμον μετὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ προσευχή εἶνε ἴδιον, θεῖον καὶ ἔμφυτον δῶρον τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχὴ ἀνυψοῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Ἄθῆνατον.

Εἶδη δὲ τῆς προσευχῆς εἶναι τρία. Πρῶτον ἡ δοξολογία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος δοξολογεῖ τὸν Θεόν διὰ τὰς μεγάλας αὐτοῦ τελειότητας, ἐξυμνεῖ αὐτὸν καὶ διηγεῖται τὰ μέγала καὶ θαυμαστά ἔργα του. Δεύτερον ἡ εὐχαριστία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς φωτίσῃ εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ νὰ χάριση εἰς ἡμᾶς πρῶτον τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, καὶ ἔπειτα τὰ ἀνγκραιοῦντα διὰ τὴν συντήρησιν ἡμῶν. Τοῦτο δὲ παρήγγειλε καὶ ὁ Σωτὴρ εἰπών, «Ζητεῖται πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα (δηλ. τὰ ἐπίγεια, ἀγαθὰ) προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. ΣΤ' 23).

Πῶς δὲ πρέπει νὰ προσευχώμεθα, παραγγέλλει ὁ Κύριος λέγων, ὅτι πρέπει νὰ ἰστάμεθα πρὸ τοῦ Θεοῦ μετ' εὐσεβείας, μετὰ φόβου, ἐννοοῦντες καὶ αἰσθανόμενοι τὰ λεγόμενα, οὐχὶ βαττολογοῦντες, δηλ. φλυαροῦντες καὶ παρακαλοῦντες περὶ μηδαμινῶν καὶ παραλόγων πραγμάτων, καθὼς ἔπραττον οἱ ὑποκριταί, ὅπως δεῖξωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πολλὰ προσήχοντο. Πρέπει δὲ νὰ προσέχωμεν εἰς τοὺς ὕμνους καὶ τοὺς ψαλμοὺς, τοὺς ἀναγνωσκομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ὁ δὲ Σωτὴρ ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸν τελειότερον καὶ συντομώτερον τύπον τῆς προσευχῆς, τὸ «Πάτερ ἡμῶν», διὰ τῆς ὁποίας δοξολογοῦμεν καὶ δεόμεθα τοῦ Θεοῦ περὶ πάντων, ὧσων ἔχομεν χρείαν (Ματθ. ΣΤ' 5,14).

Ἡ προσευχὴ αὕτη λέγεται Κυριακὴ προσευχή, διότι ἐδίδαξεν αὐτὴν ὁ Κύριος'.

§ 36. Κυριακὴ προσευχή.

α') Τὸ κείμενον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἔχει οὕτω, «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσεσέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ Ἀμήν».

β') Ἐρμηνεῖα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. — Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἶνε ἡ προσφώνησις. Καλοῦμεν τὸν Θεὸν Πατέρα, διότι εἴμεθα τέκνα αὐτοῦ. Λέγομεν δὲ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, διότι εἶνε μὲν ὁ Θεὸς πανταχοῦ παρών, ἀλλὰ κυρίως κατοικεῖ ἐν οὐρανοῖς, ὅπου φῶς, ἀγιότης καὶ δικαιοσύνη ὑπάρχει.

Μετὰ τὴν προσφώνησιν ταύτην ἔπονται τὰ αἰτήματα,

1) Ἐλθέτω τὸ ὄνομά σου. Εὐχόμεθα νὰ εἶνε πάντοτε ἅγιον καὶ ἐνδοξον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ δοξάζεται ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ μὴ βλασφημῆται τὸ ὄνομά του.

2) Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν νὰ ἔλθῃ ἡ βασιλεία του, νὰ παύσῃ δὲ νὰ βασιλεύῃ ἡ ἁμαρτία.

3) Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Δεόμεθα τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὡς γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. Εἶθε νὰ βασιλεύσῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη.

4) Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Θεὲ δὸς

1) Ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας προσευχάς, ὕμνους καὶ ψάλας πνευματικὰς, αἵτινες εἶνε ἀναγκαῖαι καὶ χρησιμώτατοι κατὰ τὰς διαφόρους ἰσθμὸς ἀκολουθίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει θεῖους καὶ λαμπροτάτους ὕμνους, κατανοητικὰς ἀκολουθίας συγκινητικὰς καὶ χαρμωδῶν προσευχάς.

εις ἡμᾶς τὸν ἄρτον τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ὑπαρξίν και τὴν συντήρησιν τῆς ζωῆς ἡμῶν.

5) Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς και ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰ σφάλματα ἡμῶν, καθὼς και ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ σφάλματα τοῦ πλησίον (Ματθ. ιη' 23—35).

6) Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ προφυλάττῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ περιπίπτωμεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, εἰς τὸν πειρασμόν, ὥστε νὰ γινώμεθα δοῦλοι τοῦ Πονηροῦ.

Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία και ἡ δύναμις και ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶνε ὁ ἐπίλογος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς. Δι' αὐτοῦ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ταῦτα πάντα δύναται νὰ χαρίσῃ εἰς ἡμᾶς, διότι αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου, αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος δυνατός, αὐτὸς εἶνε ὁ δεδοξασμένος.

Ἀμὴν=εἶθε, γένοιτο. Εὐχόμεθα δηλ. ἐκ καρδίας, ἵνα αἰ αιτήσεις ἡμῶν ἐκπληρωθῶσιν, ἵνα ἡ προσευχὴ ἡμῶν εἰσικουσθῇ εἰς τὸν Θεόν.

Οὐ μόνον δὲ διὰ τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ και διὰ τῆς ἐξωτερικῆς καθόλου λατρείας δεικνύομεν τὴν εὐσέβειαν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

§ 37. Ἐξωτερικὴ λατρεία.

Ἐξωτερικὴ λατρεία εἶνε ἡ δι' ἐξωτερικῶν ἔργων και λόγων ἐκδήλωσις τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος και τῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐπειδὴ δὲ μόνον ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἄλων τῶν δημιουργημάτων εἶνε λογικὸς και ἐλεύθερος, διὰ τοῦτο και οὗτος μόνον δύναται νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν λογικῶς, ἐλευθέρως και δι' ἐξωτερικῶν λατρευτικῶν πράξεων.

Ἡ λατρεία αὕτη τοῦ Θεοῦ συνίσταται εἰς τὸ νὰ ὁμολογῶμεν παρρησίᾳ τὴν πίστιν ἡμῶν, νὰ ἀναγινώσκωμεν τὴν ἁγίαν

1) Εἶνε ἀναγκαῖα ἡ ἐξωτερικὴ λατρεία, διότι τὰ ἐσωτερικὰ συναισθήματα ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκδηλωθῶσι και ἐξωτερικῶς, ὅταν ταῦτα εἶνε ἀληθῆ.

Γραφήν καὶ τὰ ἱερὰ βιβλία εἰς τὸν οἶκον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προσέτι ὑφείλομεν νὰ ἐπισκεπτόμεθα τοὺς ναοὺς, νὰ ἐξομολογώμεθα τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, νὰ μεταλαμβάνωμεν τῶν θείων Μυστηρίων καὶ νὰ ἐκτελῶμεν ἔργα ἀγαθά'. Ἡ λατρεία αὕτη, ὅταν γίνηται μόνον ἐξωτερικῶς ἄνευ ἐσωτερικῆς θεοσεβείας εἶνε ὑπόκρισις, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται.

Διὰ τῆς ἀληθοῦς λατρείας δεικνύομεν καὶ ἐξωτερικῶς τὴν ὑποταγὴν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις βλέπων τὴν πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν ἡμῶν θὰ μᾶς ἀνταμείψῃ.

§ 38. Τρίτη ἐντολή.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».²

Διὰ τῆς τρίτης ἐντολῆς παραγγέλλει ὁ Θεὸς νὰ μὴ μεταχειρίζομεθα τὸ ὄνομα Αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ, δηλαδὴ ἄνευ λόγου, ἄνευ εὐσεβείας, ἄνευ σπουδαίας καὶ ἱερᾶς ἀφορμῆς. Ὁ προφέρων τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἄνευ λόγου δὲν ἐννοεῖ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀποδίδῃ τὸ πλάσμα εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ δημιουργόν.

Κατὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης ἀμαρτάνουσι, α') οἱ βλάσφημοι, οἵτινες προφέρουσι λόγους ἀσεβεῖς ἐναντίον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, καὶ β') οἱ ὀρκιζόμενοι ἄνευ σπουδαίου λόγου.

Ὁ Σωτὴρ ρητῶς ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον, λέγων, «Ἐγὼ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως, ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναί, ναί, οὐ, οὐ, τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶν» (Ματθ. ε' 34—38), δὲν παρέχει δηλ. εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ δικαίωμα νὰ προσκαλῆ εἰς πᾶσαν περίστασιν ὡς μάρτυρα αὐτοῦ τὸν Θεόν, ἢ ἅγιόν τινα

1) Ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων εἰκόνων, τῶν ἱερῶν λειψάνων κλπ. δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, διότι τοὺς ἁγίους ὡς πρόσωπα ἱερὰ καὶ θεῖα τιμῶμεν καὶ προσκυνοῦμεν, καὶ ὡς μεσίτας αὐτοὺς μεταξὺ ἡμῶν καὶ Θεοῦ μεταχειρίζομεθα. Ἡ ἐν Νικαίᾳ ἐβδόμη οἰκουμενικὴ Σύνοδος (787) διὰ κανόνος αὐτῆς διέκρινε μεταξὺ τιμητικῆς προσκυνήσεως, ἣτις ὑφείλεται εἰς τὰς εἰκόνας καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων ἀναβαίνει, καὶ λατρείας, ἣτις μόνον εἰς τὸν Θεόν ἀνήκει.

2) Ὁρκος εἶνε ἡ ἐπιβεβαίωσις λόγου τινὸς ὡς ἀληθοῦς διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἢ καὶ τῶν ἁγίων, ὡς μάρτυρος κριτοῦ καὶ ἀνταποδότου.

ἢ καὶ ἀντικείμενόν τι (ὄφθαλμούς, ψυχὴν κλπ.), τὰ ὅπο α δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ὅμως οἱ Ἀπόστολοι, πρὸς πέρας πάσης ἀντιλογίας, ὥρισαν νὰ γίνηται χρῆσις τοῦ ὅρκου. Τοῦτο δὲ παρέλαβεν εἴτα ἡ πολιτεία, ἣτις ἔχει σήμερον ἐν χρήσει ἐν ταῖς δικαστηρίοις τὸν ὅρκον.

Ὁ ἀληθὴς ὅμως Χριστιανὸς ὀφείλει σπανίως, ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ, νὰ δίδῃ ὅρκον ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ὁμολογῶν πᾶσαν καὶ μόνην τὴν ἀλήθειαν. Ἀπαγορεύεται δὲ καὶ τιμωρεῖται ἡ ψευδορκία, δηλ. τὸ νὰ δίδῃ τις ψευδῆ ὅρκον, καθὼς καὶ ἡ ἐπιορκία, τ. ἔ. νὰ παραβαίῃ τις τὸν ὅρκον καὶ τὴν ὑπόσχεσίν του.

§ 39. Τετάρτη ἐντολή.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου ἀγιάζειν αὐτήν· ἕξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης διδασκόμεθα, ὅτι ἕξ ἡμέρας πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ δυναμεθα νὰ συντηρῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν μας. Μίαν ὅμως ἡμέραν ὀφείλομεν νὰ ἀφιερῶμεν εἰς λατρείαν καὶ δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ, διότι οὗτος παρέχει εἰς ἡμᾶς τὴν υἰεῖαν καὶ πάντα τὰ μέσα ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα, ἐργαζόμενοι, νὰ ζῶμεν.

Εἶνε δὲ καὶ ἀνάγκη φυσικὴ νὰ ἀναπαύηται τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ ἀνακτῶμεν νέας δυνάμεις. Διὰ τοῦτο πανσόφως ὁ Θεὸς διέταξε μίαν ἡμέραν νὰ ἀναπαυώμεθα ἐκ τῶν κόπων, καὶ νὰ ἀφιερῶμεν τὸ πνεῦμα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὀφείλομεν καὶ ὅταν ἐγειρῶμεθα τὴν πρωΐαν, καὶ ὅταν ἀναπαυώμεθα, καὶ ὅταν τροφῆς μεταλαμβάνωμεν, νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεόν, ἔστω καὶ συντόμως.

Οἱ Ἑβραῖοι ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως εἶχον τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, διότι ὁ Θεὸς κατ' αὐτὴν κατέπαυσεν ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ὁνόμαζον δὲ ταύτην Σάββατον (=ἀνάπαυσιν). Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ὡς ἡμέραν ἀναπαύσεως αὐτῶν καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ ἔχουσι τὴν Κυριακὴν, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐγένετο ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀνέστη

δηλαδή ὁ Κύριος. Ὠνομάσθη δὲ Κυριακή, ὡς ἡμέρα ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριον, καὶ εἶνε ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος.

Κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας ἑορτάς τῆς ἀγίας ἡμῶν θρησκείας ὀφείλομεν νὰ πορευώμεθα εἰς τὸν ναὸν καὶ νὰ συμπροσευχώμεθα μετὰ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν ἡμῶν, δοξολογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ παρακαλοῦντες αὐτὸν νὰ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς ὅσα εἶνε ὀρθὰ καὶ δίκαια. Ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ ἀναγινώσκωμεν εἰς τοὺς οἴκους ἡμῶν βιβλία θρησκευτικὰ καὶ ὠφέλιμα, καὶ πρὸ πάντων τὴν ἀγίαν Γραφήν¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ

ο 40. Πέμπτη ἐντολή.

»Τίμα τὸν πατέρα σὺ καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Πρῶτος πλησίον εἶνε οἱ γονεῖς, διὰ τοῦτο καὶ πρῶτον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα εἶνε ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴ. Οἱ γονεῖς ἀποτεκοῦσι τὴν βάσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας.

Ὁ πατὴρ εἶνε ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, εἶνε ἡ κεφαλὴ τῆς οἰκογενείας. Οὗτος ὀφείλει νὰ φροντίζῃ, ὅπως διὰ τῆς ἐργασίας του συντηρῇ τὴν σύζυγον καὶ τὰ τέκνα του. Ὁ πατὴρ εἶνε ὁ κύριος τοῦ οἴκου, ὅστις θέλει νὰ νὰ παιδαγωγῆσιν τὰ τέκνα αὐτῶ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ. Κυρίου, συμπαθῶς καὶ δικαίως συγχρόνως φερόμενος..

Ἡ μήτηρ εἶνε ἡ σύντροφος καὶ ὁ βοηθὸς τοῦ ἀνδρός, εἶνε ἡ πρώτη τροφὸς καὶ ἡ πρώτη διδάσκαλος τοῦ παιδὸς ἐν τῷ οἴκῳ. Ἡ μήτηρ εἶνε ἡ καρδία τῆς ὅλης οἰκογενείας. Ὀφείλει δὲ διὰ τῆς

1) Μόνον ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ, π.χ. ἐν ἀσθενείᾳ συγγενοῦς ἢ φίλου, ἐν πυρκαϊαῖς, δυνάμεθα νὰ ἐργασθῶμεν καὶ κατὰ τὰς ἑορτάς, ἔχοντες ἐν τῷ νῦν τοῦ τῷ Σωτῆρος λόγιον, »τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ' ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον (Μάρκ. β' 27).

ἐν οἴκῳ ἐργασίας, διὰ τῆς τάξεως, διὰ τῆς ὑπομονῆς, διὰ τῆς φιλοστοργίας νὰ διαπλάττη τὴν τρυφερὰν καρδίαν τῶν τέκνων.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς ὡς πρώτην ἐντολήν, μετὰ τὰς πρὸς ἑαυτὸν ἐντολάς, ὥρισε τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴν, διότι οἱ γονεῖς εἶνε οἱ πρῶτοι ἡμῶν εὐεργέται, οἱ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπὶ τῆς γῆς, ἀγαπῶντες ἡμᾶς μετὰ εἰλικρινείας καὶ αὐταπακνήσεως, ἡ ὅποια προβαίνει πολλάκις μέχρι θυσίας τῆς περιουσίας καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν.

§ 41. Καθήκοντα τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς.

Τὰ τέκνα ὀφείλουσι πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῶν εὐσέβειαν, εὐπείθειαν, ὑποταγὴν καὶ ἀφοσίωσιν (1).

Διὰ τῆς εὐσεβείας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς προοδεύει καὶ τιμᾶται ὁ οἶκος. Τὴν πρὸς τοὺς γονεῖς εὐσέβειαν ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὅστις ἦτο ὑποτασσόμενος τοῖς γονεῦσιν αὐτοῦ (Λουκ.β'51)

Ἐπειδὴ δὲ οἱ γονεῖς εἶνε οἱ πρῶτοι καὶ κύριοι εὐεργέται τῶν τέκνων, διὰ τοῦτο ὀφείλουσι καὶ ταῦτα νὰ εἶνε εὐγνώμονα πρὸς αὐτούς. Τὴν εὐγνωμοσύνην δὲ αὐτῶν δεικνύουσι τὰ τέκνα, ὅταν περιποιῶνται ἐν ἀγάπῃ καὶ ὑπομονῇ τοὺς πάσχοντας γονεῖς, τοὺς ἀνικάνους πλέον νὰ ἐργασθῶσι, καθὼς καὶ οὗτοι τρυφερῶς περιέθαλλον καὶ ἔτρεφον τὰ τέκνα των, ὅτε ἦσαν ἀνήλικα, καὶ ὑπέμενον τὰς ἀσθενείας καὶ ἰδιοτροπίας αὐτῶν.

Διὰ ταῦτα ὁ Θεὸς ὑπόσχεται εἰς τὰ εὐσεβῆ ἔν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι βίῳ πολλὰ ἀγαθὰ, βίον εὐδαίμονα καὶ μακροχρόνιον. «Εὐχαὶ γονίων στηρίζουσι θεμέλια οἴκων».

§ 42. Πνευματικοὶ γονεῖς.

Θέσιν γονέων, πνευματικῶν πατέρων, κατέχουσιν οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, προσεύχονται εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ συμπαντος κόσμου, ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων καὶ εὐφορίας τῆς γῆς. Ἄρα ὀφείλομεν καὶ πρὸς αὐτοὺς πρῶτον σέβας καὶ τιμὴν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰς συμβουλὰς των, καὶ δεύτερον νὰ συντηρῶμεν καὶ

1) Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (Λευιτ. κ' 9) ὁ πολιτικὸς νόμος θανάτω ἐτιμῶρει τοὺς καὶ μόνον κακολογοῦντας τὸν πατέρα ἢ τὴν μητέρα των.

βοηθῶμεν αὐτούς, διὰ νὰ δύνανται καὶ οὗτοι ἐν ἀξιοπρεπείᾳ νὰ ζῶσιν.

Ἐπίσης θέσιν γονέων κατέχουσι καὶ οἱ ἀνάδοχοι ἡμῶν κατὰ τὸ ἱερὸν Βάπτισμα, οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, οἱ βασιλεῖς, οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ δικασταί. Οὗτοι φροντίζουν νὰ διοικῶσιν ἡμᾶς πατρικῶς, νὰ δίδωσι νόμους δικαίους καὶ νὰ παρέχωσι τὸ δίκαιον εἰς τὸν ἀδικούμενον Ἐπίσης οὗτοι σκέπτονται καὶ ἐργάζονται νὰ ἀσφαλίσωσι τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν ἡμῶν, ὅπως ζῶμεν ἐν εἰρήνῃ. Διὰ ταῦτα ὀφείλομεν πρὸς αὐτούς σέβας, τιμὴν καὶ ὑπακοήν, διότι πᾶσα ἐξουσία ἐκ Θεοῦ εἶνε (1).

§ 43. Ἑκτη ἐντολή.

«Οὐ φονεύσεις».

Διὰ τῆς ἕκτης ἐντολῆς ὁ Θεὸς παραγγέλλει νὰ μὴ φονεύωμεν τὸν πλησίον.

Φόνος εἶνε ἡ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς τοῦ πλησίον. Ἡ ζωὴ εἶνε τὸ πολυτιμότεον πρᾶγμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ φόνος εἶνε μέγα ἀμάρτημα, διότι ὁ φονεύων προσκρούει εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ, ὅστις μόνος εἶνε κύριος τῆς ζωῆς. Ὁ φονεύων προσβάλλει καὶ βλάπτει αὐτὴν τὴν πολιτείαν, τῆς ὁποίας ἕκαστος πολίτης εἶνε μέλος χρήσιμον. Τούτου ἕνεκα ὁ νόμος ὥρισεν, ἵνα ἡ πολιτεία δικάζῃ καὶ τιμωρῇ αὐτεπαγγέλτως τοὺς φονεῖς. τὸν πλησίον αὐτοῦ βλάπτει σπουδαίως καὶ τὴν οἰκογένειαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ φονευθεὶς.

Φονεῖς ἔμμεσοι εἶνε ἐν γένει καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες δίδουσι ἀφορμὴν εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἔργου εἴτε ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν παρακινουῦσιν ἄλλους νὰ πράξωσι τὸν φόνον, ἢ νὰ φέρωσι τὸν πλησίον εἰς θέσιν τοιαύτην, ὥστε νὰ αὐτοκτονήσῃ. Φονεῖς δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἕνεκα τοῦ ἀτάκτου αὐτῶν βίου βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον φθείρουσιν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Οὕτω γίνονται αὐτοὶ οὗτοι αἷτιοι τοῦ προώρου αὐτῶν θανάτου.

Μόνον ὁ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος φόνος τοῦ ἐχθροῦ ἐπι-

1) Ἄνευ τῆς πρὸς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς πατρίδος ὑπακοῆς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ υπάρξῃ Πατρις, ἥς οὐδὲν τῶν ἐπιγείων τιμώτερον.

τρέπεται κατ' ἀνάγκην, διότι πρόκειται περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Πίστεως.

Φόνος εἶνε καὶ ἡ αὐτοκτονία, διότι ἀφαιρεῖ τις μόνος τὴν ζωὴν του. Εἰς τὴν αὐτοκτονίαν ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀπ ληψία, ὁ ἄτακτος βίος, ἡ ἀσέβεια καὶ ἄλλα κακά.

§ 44. Ἐβδόμη ἐντολή.

«Οὐ μοιχεύσεις».

Μετὰ τὴν ζωὴν ἱερώτατον καὶ πολυτιμώτατον πρᾶγμα εἶνε ἡ τιμὴ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εὐθὺς μετὰ τὴν ἕκτην ἐντολὴν διέταξε νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον. Παραγγέλλει λοιπὸν νὰ ζῶμεν σωφρόνως καὶ νὰ εἴμεθα κύριοι τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν παθῶν ἡμῶν.

Ὁ προσβάλλων τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου ἀμαρτάνει μεγάλως, διότι βλάπτει ἠθικῶς τὸν πλησίον. Εὐθὺς ὡς προσβληθῆ ἡ τιμὴ τοῦ οἴκου· εὐθὺς ἔρχεται ἡ διχόνοια. Ἐντεῦθεν δὲ πηγάζουσι πολλὰ κακά, καὶ κυρίως τὰ διαζύγια.

Εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτι «τὸ σῶμα ἡμῶν εἶνε ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος» (Α' Κορινθ. στ' 18).

§ 45. Ὁγδὴ ἐντολή.

«Οὐ κλέψεις».

Μετὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου πολυτιμον πρᾶγμα εἶνε ἡ ἰδιοκτησία.

Ἰδιοκτησία εἶνε πᾶν ὅ,τι ἕκαστος διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας ἢ ἐκ δωρεᾶς νομίμως ἀπέκτησε καὶ κατέχει. Διὰ τῆς ἰδιοκτησίας οὐ μόνον συντηρεῖ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ ἐκπληροῖ τὰς λοιπὰς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς ὑποχρεώσεις του. Ἰδιοκτησία εἶνε ὁ μισθός, τὰ χρήματα, τὰ κτήματα κλπ. Οἱ κλέπτοντες εἶνε πολλοὶ καὶ διάφοροι, δηλ. φανεροί, κρυφοὶ καὶ ἀπατηλοὶ κλέπται.

Ἐπιπλέον πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὰ ἑξῆς, Μὴ ἀφαιρεῖ τι, τὸ ὅποιον δὲν ἀνήκει εἰς σέ· ἡ ἐργασία εἶνε τιμὴ καὶ ἠθικὴ, ἡ ἀργία εἶνε ὄνειδος καὶ μῆτηρ πολλῶν κακῶν.

§ 46. Ἐννάτη ἐντολή.

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Διὰ τῆς ἐνάτης ἐντολῆς παραγγέλλει ὁ Θεὸς νὰ μὴ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς γλώσσης, διὰ ψευδοῦς μαρτυρίας. Ἡ γλῶσσα ἐδόθη εἰς ἡμᾶς, διὰ νὰ δοξολογῶμεν τὸν Θεόν. Ὁ δυνάμενος νὰ χαλιναγωγῆσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, οὗτος δυνατὸς ἐστὶ νὰ χαλιναγωγῆσῃ καὶ ὅλον τὸ σῶμα, λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος (κεφ. γ' 3).

Ὁφείλομεν λοιπὸν νὰ μὴ κατηγορῶμεν τὸν πλησίον ψευδῶς ἐνώπιον τῶν ἄλλων, καὶ κυρίως ἐν τῷ δικαστηρίῳ, νὰ μὴ κατακρί-
αὐτὸν διὰ τὰ φυσικὰ ἢ πνευματικὰ αὐτοῦ σφάλματα, νὰ μὴ ζητῶμεν νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν προτερημάτων του, νὰ μὴ πλάττω-
μεν καὶ διαδίδωμεν ψευδῆ πράγματα, νὰ μὴ τὸν συκοφαντῶμεν. Ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ ἐλέγχει ἢ κακίαν ἢ μοχθηρίαν ἢ κουφότη-
τητα.

Ἐπ' ὅψει πρέπει νὰ ἔχωμεν τὰς ἐξῆς συμβουλὰς, Σέβου τὸ ὄνομα καὶ τὴν θέσιν τοῦ πλησίον. Ἀνέχου τὰ φυσικὰ ἢ πνευματικὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ καὶ λυποῦ αὐτά.

«Ὁ σὺ μισεῖς ἐτέρω μὴ ποιήσεις». — «Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε».

§ 47. Δεκάτη ἐντολή.

«Ὁὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Διὰ τῆς δεκάτης ἐντολῆς παραγγέλλει ὁ Θεὸς ὄχι μόνον νὰ μὴ βλάπτωμεν τὸν πλησίον ἔργῳ ἢ λόγῳ ἀλλὰ μήτε καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα, μήτε νὰ φανταζώμεθα νὰ ἀφαιρέσωμεν πρᾶγμα τι, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς τὸν πλησίον μας.

Ἡ κακὴ ἐπιθυμία εἶνε ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ, διότι ἐξ αὐτῆς προέρχονται διαλογισμοὶ κακοί, καὶ ἐκ τῶν διαλογισμῶν γεννῶνται οἱ λόγοι καὶ αἱ πράξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΚΛΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ

§ 48. Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ,
τὸν νοῦν, καὶ τὴν καρδίαν.

Ἡ ψυχὴ εἶνε τὸ τιμιώτερον τοῦ ἀνθρώπου κτῆμα, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει, «Τὶ γὰρ ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ;» (Ματθ. ιστ' 26. ἰδὲ καὶ § 19). Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν ὑπὲρ πάν ἄλλο νὰ ἀγαπῶμεν τὴν ψυχὴν ἡμῶν, τηροῦντες αὐτὴν καθαρὰν ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας, καθὼς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, «Μακάριοι οἱ καθарοὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται» (Ματθ. ε' 8).

α') Νοῦς'. Τὴν πρὸς τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀγάπην δεικνύομεν, ὅταν φροντίζομεν νὰ μορφώσωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν. Ἡ δὲ μόρφωσις τοῦ νοῦ κατορθοῦται διὰ διδασκαλίας εὐσεβοῦς καὶ ὑγιούς. Αὕτη δὲ πρέπει νὰ ἀρχῆται πρῶτον ἐν τῷ οἴκῳ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν γονέων, δεύτερον νὰ βελτιοῦται ἐν τῷ σχολείῳ ὑπὸ διδασκάλων ἀγαθῶν, τρίτον νὰ τελειοῦται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν ποιμένων αὐτῆς, καὶ τέταρτον νὰ συμπληροῦται ἐν τῇ πολιτείᾳ διὰ τῶν δικαίων νόμων καὶ τῶν πιστῶν λειτουργῶν αὐτῆς.

Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν μορφωθῇ καλῶς καὶ εὐσεβῶς, τότε δυναμέθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἀλήθειαν, καὶ νὰ κατανοήσωμεν τὸν ἀληθῆ ἡμῶν προορισμόν. Οὗτος δὲ εἶνε ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἡ σπουδὴ, ὅπως ἐνωθῶμεν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὅταν δὲ ἡ μόρφωσις τοῦ νοῦ συνοδεύηται καὶ μετὰ τῆς εὐσεβείας, τότε ὁ ἄνθρωπος γίνεται ἀληθὴς Χριστιανός.

β') Καρδία. Προσέτι καθῆκον ἔχομεν νὰ μορφώσωμεν τὴν καρδίαν ἡμῶν, δηλ. τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν. Ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν ἐξέρχονται γενναῖα καὶ ἰσρὰ αἰσθήματα. Ἐπομένως ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ὀφείλουσι καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι καὶ

1) Νοῦς καὶ καρδία ἀποτελοῦσι τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τοῦ νοῦ σκεπτόμεθα, διὰ τῆς καρδίας αἰσθανόμεθα.

οὐ κληρικοὶ νὰ διαπλάττωσι τὴν εὐπλαστον τοῦ παιδὸς καρδίαν, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, διὰ παραινήσεων, δι' ἀναγνώσεως θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν βιβλίων, δι' ἐπισκέψεως τῆς Ἐκκλησίας, δι' ἔργων φιλανθρωπικῶν, διὰ τῆς καλλιτεχνίας, διὰ τῆς ἐξωτερικῆς εὐπρεπειᾶς καὶ δι' εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς.

γ') Θέλησις. Καὶ ἡ θέλησις ἡμῶν πρέπει ν' ἀσκηθῇ εἰς τὸ ἀγαθόν. Πολλάκις μὲν σκεπτόμεθα καὶ αἰσθανόμεθα τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἡ θέλησις ἡμῶν δὲν τὸ ἐκτελεῖ, διότι ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἄλλος τις νόμος, ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ὅστις ἀντιστρατεύεται εἰς τὸν νόμον τοῦ νοῦ ('Ρωμ. ιγ' 18).

Ὅταν λοιπὸν ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία καὶ ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου μορφωθῶσι καλῶς, τότε ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος εἶνε εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ γίνεται ὅμοιος αὐτῷ.

§ 49. Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶνε, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος (Κορινθ. Α' γ' 16 καὶ 19—20), εἶνε τὸ ὄργανον τῆς ψυχῆς, εἶνε τὸ περικαλλέστερον δημιούργημα τοῦ Θεοῦ.

Διὰ ταῦτα καθήκον σπουδαῖον ἔχομεν νὰ μὴ φθείρωμεν τὸ σῶμα ἡμῶν δι' ἀτάκτου βίου, διὰ πολυφαγίας καὶ πολυποσίας, δι' ὑπερμέτρου ἐργασίας, καὶ ἐν γένει διὰ παντὸς κακοῦ, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ βλάβῃ τὴν ὑγίαν ἡμῶν. Ὅταν τὸ σῶμα εἶνε ὑγιές, τότε καὶ ὁ νοῦς εἶνε ὑγιής. Σοφὸν δὲ τὸ τὸ γνωμικόν, «Νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ».

Ἡ μεμετρημένη καὶ κανονικὴ ἐργασία, ἡ καθαριότης, ἡ γυμναστικὴ, οἱ μέτριοι περίπατοι καὶ πᾶν ὅ,τι ὑπαγορεύει ἡ ὑγιεινὴ δύναται νὰ προσφυλάξωσι τὸ σῶμα ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ἀπὸ πρόωρον θάνατον.

Ἄνθρωπος ἀσθενῆς καὶ καχεκτικὸς οὐδὲν ἱερὸν καθήκον δύναται ἀκριβῶς καὶ ὀρθῶς νὰ ἐπιτελέσῃ, οὔτε πρὸς τὸν Θεόν, οὔτε πρὸς τὸν πλησίον, οὔτε πρὸς τὴν πατρίδα, οὔτε καὶ πρὸς ἑαυτόν.

1) Καὶ ὄντως σοφωτάτη καὶ μεγαλοπρεπεστάτη εἶνε ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὅπερ ἐξαγγέλλῃ τὴν πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκει τὸν ἄνθρωπον τὴν θεῖαν αὐτοῦ καταγωγὴν.

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΟΝ Ἡ ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

§ 49. Ἐννοιαὶ καὶ ἀριθμὸς τῶν Μυστηρίων.

Μυστήρια εἶνε αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι τελεταί, τὰς ὁποίας συνέστη-
σεν ὁ Θεὸς ἢ οἱ Ἀπόστολοι αὐτοῦ. Ὁρίσθησαν δὲ ἐπισήμως
ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς μέσα, διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδονται εἰς
τοὺς πιστοὺς ἡ ἀόρατος θεία χάρις.

Ὀνομάζονται δὲ αἱ ἱεραὶ αὗται τελεταὶ Μυστήρια, διότι δι'
ὄρατῶν καὶ αἰσθητῶν σημείων μεταδίδονται μυστηριωδῶς εἰς
τοὺς πιστοὺς ἡ ἀόρατος δύναμις τοῦ Θεοῦ, δηλ. ἡ χάρις τοῦ
ἀγίου Πνεύματος'.

Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει ἑπτὰ Μυστήρια, τὰ ἐξῆς, τὸ

1) Ἡ λέξις Μυστήριον παράγεται ἐκ τοῦ ρήματος μύω (= κλείω τοὺς
ὀφθαλμούς, τὰ χεῖλη, τὸ στόμα, δηλ. δὲν λέγω τὰ ἰδιαιτέρως τελοῦμενα)
καὶ μυῶ (= διδάσκω μυστηριώδη πράγματα, κατηγῶ). Δηλοῖ δὲ πᾶσαν
πρᾶξιν, ἥτις τηρεῖται ἢ πρέπει νὰ τηρῆται μυστικῆ. Εἶνε δὲ ἡ λέξις Μυστήριον
ἀρχαία ἑλληνικὴ (Ἐλευσίνια μυστήρια). Πάντα τὰ ἔθνη εἶχον καὶ ἔχουσι
τοιαύτας ἱεράς τελετάς, καθ' ἕνα ἄλλο μὲν τις βλέπει, ἄλλο δὲ ἐννοεῖ. Ἐν τῇ
Κ. Δ. ἡ λέξις Μυστήριον δηλοῖ τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ
κόσμου διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἐνσαρκώσεως (Ῥωμ. ιστ'
25. Α' Τιμ. γ' 16). Ἐν γένει μυστήρια καλοῦνται καὶ αἱ μεταφυσικαὶ ἀλή-
θειαι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως (Ματθ. ιγ' 11. Α' Κορινθ. ιγ' 2).

Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, τὴν Μετάνοιαν, τὸ Εὐχέλαιον, τὴν Μετάληψιν, τὸν Γάμον καὶ τὴν Ἱερωσύνην.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ τούτων Μυστηρίων τὸ μὲν Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ Μετανοία καὶ ἡ Μετάληψις εἶνε ὑποχρεωτικά, τὰ δὲ λοιπὰ τρία μὴ ὑποχρεωτικά, ἤτοι προαιρετικά.

§ 50. Τὸ Βάπτισμα.

Τί εἶνε τὸ Βάπτισμα ;—Τὸ Βάπτισμα εἶνε Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου, ἐνῶ βλέπομεν, ὅτι βαπτίζεται τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου τρίς εἰς τὸ ὕδωρ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πιστεύομεν ὅτι καθαρίζεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ προπατορικῶν ἀμαρτήμα. Ὁ βαπτιζόμενος ἀναγεννᾶται πνευματικῶς διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ¹.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο ; — Τὸ Μυστήριον τοῦτο συνέστησεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, εἰπὼν εἰς τοὺς μαθητὰς του, «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». (Ματθ. κη' 10). Τὸ Μυστήριον τοῦτο προπαρεσκεύασεν ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, καθηγίασε δὲ αὐτὸ ὁ Σωτὴρ, βαπτισθεὶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ.

Ποῖα τὰ ὄρατὰ καὶ αἰσθητὰ σημεῖα ;² — Πρῶτον οὐσιῶδες ὄρατὸν σημεῖον, ἅμα δὲ καὶ ἡ κυρία ὕλη τοῦ Μυστηρίου, εἶνε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον εἶνε σύμβολον τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτις καθαρίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν. Δι' ὕδατος ἐβάπτισεν ὁ Ἰωάννης, δι' ὕδατος διέταξεν ὁ Σωτὴρ νὰ βαπτίζονται οἱ ὄπαδοὶ αὐτοῦ, ἐν ὕδατι οὗτος ἐβαπτίσθη, ὕδωρ μετεχειρίζοντο οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἡ Ἐκκλησία. Δευτέρα ἀπαραίτητος πρᾶξις τοῦ Μυστηρίου εἶνε ἡ τριττὴ κατάδυσις τοῦ βαπτιζομένου εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ οἱ λόγοι, οὓς ὁ ἱερεὺς λέγει κατ' αὐτήν,

1) Ἐὰν ὁ βαπτιζόμενος εἶνε ἐνήλιξ, τότε οὗτος διὰ τοῦ βαπτισματος καθαρίζεται καὶ ἀπὸ τῶν προαιρετικῶν ἀμαρτιῶν.

2) Πρώτη πρᾶξις τοῦ Μυστηρίου τούτου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ κατήχησις, ἡ γνωμὴνὴ πρὸ τοῦ Βαπτισματος, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ βαπτιζομένου (ἢ τοῦ ἀναδόχου), ὅτι ἀποτάσσεται τὸν πονηρὸν πνεῦμα καὶ συντάσσεται τῷ Χριστῷ.

«Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, ἀμὴν, —καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀμὴν,— καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμὴν!».

Ποία ἡ μεταδιδόμενη χάρις;—Ἡ μεταδιδόμενη χάρις ἐν τῷ Βαπτίσματι εἶνε πρῶτον ἡ ἄφεσις ἁμαρτιῶν, ὡς ἡ Γραφή λέγει, «Καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» (Πράξ. β' 38), δεύτερον ἡ ἀναγέννησις, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε» (Γαλ. γ' 27) καὶ τρίτον ἡ σωτηρία, ὡς λέγει ὁ Σωτὴρ, «Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μάρκ. ιστ' 16)².

¶ 1) Ἡ λέξις βαπτίζω σημαίνει καταδύω, οὐχὶ δὲ ραντίζω, οὐδὲ περιχέω. Ἐπομένως οὐχὶ ὀρθῶς ποιοῦσιν ἢ τε δυτικῇ καὶ ἢ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησίᾳ μεταχειρίζομενοι τὸν ραντισμὸν ἢ τὴν περίχυσιν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ Βάπτισμα πάντοτε διὰ τριττῆς καταδύσεως ἐτελεῖτο, διὰ τοῦτο συμφωνεῖ τῇ ιδέᾳ τοῦ βαπτίσματος, δηλ. ὅτι συνθαπτόμεθα τῷ Χριστῷ, ὅστις τριήμερον διέμεινεν ἐν τῷ τάφῳ (Ῥωμ. στ' 4, Κολοσ. ω' 12). Ἡ ἐξαίρεσις, ἡ γενομένη ἴσως ποτὲ ἐν ἀνάγκῃ τινὶ (βαρεῖα ἀσθενεία, ἐλλείψει ἱκανοῦ ὕδατος κατεπειγούση ἀνάγκη κλπ), οὐδέποτε ἐγένετο, οὐδὲ δέον νὰ γένηται γενικός κανὼν. Συγχωρεῖ δὲ ἡ Ἐκκλησία παντὶ πιστῷ καὶ αὐταῖς ταῖς γυναιξὶ νὰ βαπτίζωσιν ἐν κατεπειγούση ἀνάγκῃ.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία μεταχειρίζεται ἐκτὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἔλαιον, χεόμενον εἰς τὴν κολυμβήθραν, ὡς σύμβολον καὶ αἰσθητὸν σημεῖον τῆς θεραπείας τῶν πνευματικῶν πληγῶν. Ἀλείφεται δὲ ὁ βαπτιζόμενος μὲ ἔλαιον πρὸ τοῦ Βαπτίσματος εἰς σημεῖον τῆς ἐνισχύσεως, τῆ προφυλάξεως, εἰς τὸν νέον ἀγῶνα.

2) Πᾶς ὁ θέλων νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν Χριστὸν ὀφείλει νὰ βαπτισθῇ. Καί, ἅμα μὲν ὁ βαπτιζόμενος εἶνε νήπιον, ὁμολογεῖ τὴν πίστιν καὶ συγκατάθεσιν αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος, ὅστις ὀφείλει μετὰ ταῦτα νὰ διδάξῃ τὸν ἀναδεκτὸν αὐτοῦ τὴν πίστιν καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ὡς Χριστιανοῦ. Ἄν δὲ ὁ βαπτιζόμενος εἶνε ἐνήλιξ, τότε ὀφείλει οὗτος πρὸ τοῦ βαπτίσματος νὰ δηλώσῃ τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ, ὅτι θέλει νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ βαπτισθῇ, ἔπειτα δὲ νὰ κατηχηθῇ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ παρρησίᾳ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῶν παρόντων πιστῶν (ὡς μαρτύρων). Διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς στρέφει αὐτὸν πρὸς δυσμὰς (ὡς βασιλεῖον τοῦ σκότους) καὶ ἐρωτᾷ αὐτὸν τρίς, ἂν ἀπετάξω τὸ πονηρὸν πνεῦμα (Ἄπετάξω τῷ Σατανᾷ;), ὁ δὲ βαπτιζόμενος, ἢ ἂντ' αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος, ἀπαντᾷ «Ἄπετάξωμαι», ἐμφυσῶν καὶ ἐμπύων τρίς αὐτὸ (Ἐφ. σ' 22—34). Μετὰ στρέφει ὁ ἱερεὺς μετὰ τοῦ ἀναδόχου πρὸς ἀνατολὰς (βασιλεῖον τοῦ φωτός) καὶ ἐρωτᾷ αὐτόν, «Συντάσῃ τῷ Χριστῷ;», πρὸς ὃν ἀποκρίνεται ὁ ἀνάδοχος, «Συντάσσομαι», μεθ' ὃ ἔπειτα ἄλλη πάλιν τριττὴ ἐρώτησις τοῦ ἱερέως «Συνετάξω τῷ Χριστῷ;», πρὸς ὃν ἀπαντᾷ ὁ βαπτιζόμενος ἢ ὁ ἀνάδοχος «Συνετα-

§ 51. Τὸ Χρῖσμα.

Τί εἶνε τὸ Χρῖσμα ;— Τὸ χρῖσμα εἶνε Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου, ἐνῶ χρίονται τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος τοῦ βαπτισθέντος διὰ τοῦ ἡγιασμένου μύρου, ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπιλέγει εἰς ἐκάστην χρῖσιν «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου Ἀμήν», μεταδίδεται εἰς τὸν χριόμενον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο ; Μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Βαπτίσματος ἐγένετο καὶ ἄλλη ἱεροτελεστία, διὰ τῆς ὁποίας μεταδιδόνται τὰ δῶρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοιαύτη πράξις ἦτο κατ' ἀρχὰς ἡ τῶν χειρῶν ἐπιθέσις, «Τότε ἐπιτίθου (οἱ Ἀπόστολοι) τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς (τοὺς βαπτισθέντας), καὶ ἐλάβμβανον Πνεῦμα Ἁγίου» (Πράξ. λ' 7, ἡ' 17, ιθ' 2—6. Ἀποδῶν Ἀποστολικῶν ἤδη χρόνων ἡ τῶν χειρῶν ἐπιθέσις ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ χρῖσματος δι' ἡγιασμένου μύρου¹.

Εἰσῆχθη δὲ τὸ ἅγιον Μῦρον ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, διότι οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ κατὰ τόπους ἀντιπρόσωποι αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παρευρίσκωνται καὶ πορεύωνται πανταχοῦ πρὸς μετάδοσιν τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν.²

ἕαμην». Εἶτα ἀπαγγέλλεται τρίς μεγαλοφώνως ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου (ἢ ὑπὸ τοῦ βαπτιζομένου ἐνήλικος ὄντος) τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, καὶ ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Εἶτα τελεῖται ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος. Ἐπειτα ἡ τρίτη κατάδυσις. Εἶτα ὁ βαπτιζόμενος ἐνδύεται τὸν λευκὸν χιτῶνα πρὸς ἔνδειξιν τῆς καθαρότητος καὶ τοῦ φωτισμοῦ. Μετὰ ταῦτα περιφέρεται ἐν πομπῇ περὶ τὴν κολυμβήθραν, ψαλλομένου τοῦ α' Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ τοῦ βαπτιστηρίου μετὰ λαμπάδων καὶ λευκῶν ἐνδυμάτων ἐξόδου τῶν βαπτισθέντων καὶ εἰσόδου αὐτῶν εἰς τὸν ναόν. Τέλος γίνεται ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἀπόλυσις.

1) Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία μεταχειρίζεται καὶ σήμερον ἔτι καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν καὶ τὴν δι' ἡγιασμένου ἐλαίου χρῖσιν. Τελοῦνται δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἀρχιερέως, πρὸς τὸν ὁποῖον προσέρχονται ἐν ἐπισήμῳ ἡμέρᾳ τὰ μὲν θήλεα ἐν ἡλικίᾳ 12 ἐτῶν, τὰ δὲ ἄρρενα ἐν ἡλικίᾳ 14 ἐτῶν.

2) Ὁ Σωτήρ, ὡς Θεός, κατὰ τὸ Βάπτισμα ἐχρίσθη διὰ Πνεύματος Ἁγίου. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἔλαβον τὰ θεία χαρίσματα, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπ' αὐτοὺς.

Ποῖα εἶνε τὰ ὄρατὰ καὶ αἰσθητὰ σημεῖα ;— Πρῶτον ὄρα-
τὸν καὶ αἰσθητὸν σημεῖον εἶνε τὸ μύρον. Τοῦτό συγκροτεῖται ἐξ
ἐλαίου, οἴνου, βαλσάμου καὶ ἄλλων πολλῶν ἀρωμάτων (40 εἰ-
δῶν), τὰ ὅποια εἰκονίζουσι τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν εὐωδίαν τῶν
πνευματικῶν χαρισμάτων.— Δεύτερον αἰσθητὸν σημεῖον εἶνε αἱ
λέξεις «Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου. Ἀμήν», τὰς ὁποίας
λέγει ὁ ἱερεὺς, ὅταν σταυροειδῶς χρίῃ τὸ μέτωπον (πρὸς ἀγι-
ασμὸν τῆς διανοίας), τὰ αἰσθητήρια ὄργανα (πρὸς ἀγιασμὸν
τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν λόγων), τὸ στήθος (πρὸς ἀγιασμὸν
τῆς καρδίας), καὶ τέλος τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας (πρὸς ἀγιασμὸν
τῶν ἔργων καὶ τοῦ βίου καθόλου τοῦ βαπτισθέντος)¹.

Ποῖα εἶνε ἡ μεταδιδόμενη χάρις ; — Διὰ τοῦ ἁγίου Μύρου
παρέχεται εἰς τὸν βαπτισθέντα πρῶτον ὁ ἀγιασμός τοῦ σώμα-
τος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ δεύτερον μεταδίδονται²
τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὰ ὅποια εἶνε ἡ χαρὰ, ἡ
εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ ἀγάπη. Ταῦτα καὶ καρποὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος καλοῦνται³.

§ 52. Ἡ θεία Εὐχαριστία.

Τί εἶνε ἡ θεία Εὐχαριστία ;— Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶνε Μυ-
στήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πιστός, ἐνῶ μεταλαμβάνει τοῦ ἁγιασμέ-
νου ἄρτου καὶ οἴνου, πιστεύει, ὅτι μεταλαμβάνει αὐτοῦ τοῦ σώμα-

1) Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία λαμβάνει τὸ μύρον παρὰ τοῦ Πατριαρχείου
τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἀνάμνησιν τῆς προτέρας διοικητικῆς ἐνότητος
καὶ πρὸς ἐνδειξιν τοῦ πνευματικοῦ συνδέσμου (σχέσεως θυγατρὸς πρὸς μητέρα).
Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἀγιάζει μόνη τὸ μύρον. Παρασκευάζεται δεκάτῃ τὰς
τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος, καὶ ἀγιάζεται κατὰ τὴν λει-
τουργίαν τῆς μεγάλης Πέμπτης μετὰ τὸ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου
Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν. . . .», ὅτε ὁ Πατριάρχης ἀνακινῶσκει τὴν ἀγιαστι-
κὴν εὐχὴν καὶ ἐπικαλεῖται τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπ' αὐτό. Ἱερεὺς
δὲν δύναται νὰ εὐλογήσῃ καὶ ἀγιάσῃ τὸ μύρον.

2) Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία δέχεται εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς τοὺς πρὸς
αὐτὴν προσερχομένους δυτικούς καὶ διχμαρτυρομένους ἐν γένει, παρέχουσα
μόνον τὸ μύρον, ἐνῶ ἡ ἡμετέρα ἀναβαπτίζει τοὺς μὴ ὀρθοδόξως βαπτισθέντας.
Αὕτη δὲ εἶνε ἡ μόνη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὀρθοδόξων ἀνατολικῶν
Ἐκκλησιῶν, τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ρωσικῆς.

τος καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο ;—Ὁ Κύριος συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο κατὰ τὴν τελευταίαν ἑσπέραν, καθ' ἣν ἔμελλε νὰ παραδοθῇ. Τελῶν ὁ Σωτὴρ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸν μυστικὸν Δεῖπνον ἔλαβεν ἄρτον, ἠυλόγησεν αὐτόν, ἠευχαρίστησε τὸν Θεόν, καὶ ἔπειτα κόψας αὐτὸν εἰς τεμάχια ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰπὼν. «Λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν' τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Μετὰ τὸν δεῖπνον ἔλαβε τὸ ποτήριον, καὶ ευχαριστήσας τῷ Θεῷ καὶ εὐλόγησας τὸν οἶνον ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἰπὼν, «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες' τοῦτο ἐστι τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν»¹. Ἐπίσης καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει, «Ὅσακις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρι οὗ ἂν ἔλθῃ» (Α' Κορινθ. ια' 23—27)².

Ποῖα τὰ ὄρατὰ καὶ αἰσθητὰ σημεῖα ; — Πρώτη ὕλη τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶνε ὁ ἐνζυμος ἄρτος, παρεσκευασμένος ἐκ σίτου. Ἄρτον μετεχειρίσθησαν ὁ Σωτὴρ, οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἡ ἄρ-

1) Οὐκ ὀρθῶς ποιεῖ ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία μὴ παρέχουσα εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὸν οἶνον, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς κληρικοὺς. Ὁ Σωτὴρ εἶπε πάντες νὰ πῶσιν. Ἄρα οὐδὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καινοτομίαν ταύτην τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία παρέχει καὶ ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ ἐκ τοῦ οἴνου.

2) Ματθ. κστ' 29, Ἰωάν. στ' 51—53.

3) Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὡς καὶ ἡ δυτικὴ, παραδέχονται, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος κατὰ τὴν ευχαριστίαν καὶ εὐλογίαν, ἥτις γίνεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ψαλλομένου τοῦ ὕμνου «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ ευχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά Σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν», μεταβάλλεται, μετουσιῶνται, διὰ τῆς θείας χάριτος, ὁ μὲν ἄρτος εἰς σῶμα, ὁ δὲ οἶνος εἰς αἷμα, δι' ὃ καὶ ὁ ἱερεὺς, εὐλογῶν τὰ ἄγια δῶρα καὶ ἐπικαλούμενος τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, λέγει «Μεταβαλὼν τῷ Πνεύματι Σου τῷ Ἁγίῳ». Οὐκ ὀρθῶς δὲ ποιοῦσι καὶ ἐρμηνεύουσιν οἱ διαμαρτυρόμενοι, λέγοντες, ὅτι τὸ «ἐστὶ» δηλοῖ «σημαίνει», μὴ παραδεχόμενοι τὴν μετουσίωσιν, ἀλλὰ φρονοῦντες, ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶνε σύμβολα μόνον πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ μυστηκοῦ δεῖπνου. Τὸ «ἐστὶ» δηλοῖ πραγματικῶς «εἶνε».

χαίει Ἐκκλησία¹. Δευτέρα ὕλη εἶνε ὁ οἶνος, καὶ δὴ ἐρυθρὸς διὰ τὴν πρὸς τὸ αἷμα ὁμοιότητα αὐτοῦ, μετὰ ὕδατος συγκεκρασμένος πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος, ὅτι «εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ αὐτοῦ τὴν πλευρὰν ἐνύξε, καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ». Τρίτον αἰσθητὸν σημεῖον τοῦ μυστηρίου εἶνε αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας ὁ ἱερεὺς λέγει, «Λάβετεφάγετε, κλπ.» καὶ ἡ εὐλογία, τὴν ὁποίαν ποιεῖ ἐπὶ τῶν τιμίων δώρων, ὅταν λέγῃ τὴν εὐχὴν ταύτην, «Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τίμιον σῶμα τοῦ Υἱοῦ Σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ Σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματι Σου τῷ Ἁγίῳ²».

Ποία ἡ μεταδιδόμενη χάρις ;—Ἐν τῷ Μυστηρίῳ τούτῳ παρίσταται καὶ εἶνε ἀληθῶς αὐτὸς ὁ Σωτῆρ. Ἐπομένως διὰ τοῦ Μυστηρίου τούτου μεταδίδεται εἰς ἡμᾶς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος, ἐνούμεθα μετ' αὐτοῦ, μένομεν ἐν αὐτῷ καὶ λαμβάνομεν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὡς Αὐτὸς εἶπεν, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ» (Ἰωάν. Α' 54).

Τὸ Μυστήριον δὲ τοῦτο εἶνε καὶ ἡ μὴ ἀληθῆς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐξίλειοῦται μετὰ τοῦ Θεοῦ³.

Πῶς πρέπει νὰ προπαρασκευαζώμεθα εἰς τὴν θείαν Μετέληψιν ;—Ὁ μέλλων νὰ μεταλάβῃ τῶν ἀχράντων Μυστηρίων ὀφείλει νὰ προπαρασκευασθῇ διὰ νηστείας, μετάνοιας καὶ ἐξομολογήσεως, ὡς ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει, «Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω,

1) Οὐδαμῶς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ ἀναφέρεται, ὅτι ὁ Σωτῆρ ἐτέλεσε τὸν μυστικὸν Δεῖπνον μετ' ἄζυμα, ἀλλὰ μετ' ἄρτον, δηλ. μετ' ὕλην ἐκ σίτου, ἔχουσαν ζύμην, δι' ἧς αἵρεται (φουσκώνει) ἡ ὕλη. Ὁ Σωτῆρ ἐτέλεσε τὴν θείαν εὐχαριστίαν πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἰουδαῖοι μόνον κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα μετεχειρίζοντο ἄζυμα.

2) Διὰ τῆς εὐχῆς καὶ τῆς σταυροειδοῦς εὐλογίας ὑπὸ τοῦ ἱερουργούντος μετουσιεῖται ὁ ἄρτος εἰς σῶμα καὶ ὁ οἶνος εἰς αἷμα. Ἡ στιγμή αὕτη εἶνε ἡ κυριωτάτη τῆς θείας λειτουργίας, δι' ἧς καὶ πάντες κατερχόμεθα τῶν θέσεων ἡμῶν καὶ τὰς κεφαλὰς κλίνομεν καὶ εὐσεβῶς ἱστάμεθα.

3) Διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου ἐξαιτούμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν οὐ μόνον τῶν ζώντων, ἀλλὰ καὶ τῶν τεθνεώτων. Ἐντεῦθεν αἱ λειτουργίαι καὶ τὰ μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων.

ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἐκυτῶ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου» (Α' Κορινθ. ια 29—29).

§ 53. Ἡ Ἐξομολόγησις ἢ Μετάνοια.

Τί εἶναι ἡ Μετάνοια ;—Ἡ Μετάνοια ἢ ἡ Ἐξομολόγησις εἶνε Μυστήριον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πιστός, ἐνῶ ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ μετὰ εἰλικρινοῦς καρδίας ἐνώπιον τοῦ ἱερέως, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ Θεοῦ, λαμβάνει δι' αὐτοῦ τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο ;—Ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος εἰς τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ βαπτισθῶσι παρήγγελλε νὰ μετανοῶσι καὶ νὰ ἐξομολογῶνται τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκεν ὁ Θεὸς πᾶσαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς, μετέδωκε ταύτην καὶ εἰς τοὺς Ἀποστόλους εἰπὼν, «Ὅσα ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (Ματθ. ιη' 18), καὶ ἀλλαχοῦ, «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς ἂν τινῶν κρατῆτε, κεκράτηνται» (Ἰωάνν. κ' 21—23). Ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης (Ἐπιστ. Α' α' 9) λέγει, «Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάρισή ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας». Παρὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων ἔλαβε μετὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία τὸ Μυστήριον τοῦτο.

Τὸ Μυστήριον τοῦτο εἶνε ἀναγκαῖότατον, διότι οὐδεὶς εἶνε ἀναμάρτητος εἰμὴ εἷς, ὁ Θεός.

Ποῖα τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁρατὰ σημεῖα ;—Αἰσθητὰ σημεῖα εἶνε πρῶτον ἡ εἰλικρινὴς ἐξομολόγησις πάντων τῶν ἁμαρτημάτων², δεῦτερον ἡ συγχωρητικὴ εὐχή, τὴν ὅποιαν ἀναγινώσκει ὁ πνευματικὸς πατὴρ ἐπὶ τὸν ἐξομολογούμενον, τρίτον ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν

1) Τὸ Μυστήριον τοῦτο ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Ὁ Μωυσῆς εἶπεν, «Ἐξαγορεύσει ἕκαστος τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἣν ἐποίησε, καὶ ἀποδώσει τὴν πλημμέλειαν, κλπ.» (Ἀριθ. ε' 7).

1) Τὴν κατ' ἴδιαν ἐξομολόγησιν ὡς ἀναγκαίαν παραδέχονται οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ δυτικοί, οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι πρὸ τῆς θείας κοινωνίας δύνανται νὰ ἐξομολογῶνται ἢ καὶ νὰ κοινωνῶσιν ἄνευ ἐξομολογήσεως.

ἡ ὁποία εἶνε ἀρχαιότατον ἔθιμον. Δι' αὐτῆς μεταδίδεται εἰς τὸν ἐξομολογούμενον ἡ χάρις τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν.

Ποία ἡ μεταδιδόμενη χάρις ; — Διὰ τῆς Ἐξομολογήσεως παρέχεται ἡ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν. Διὰ τοῦ Μυστηρίου τούτου συμφιλιούμεθα μετὰ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ πλησίον καὶ μετὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν συνειδήσεως. Τοιουτοτρόπως δὲ γινόμεθα τέκνα τοῦ Θεοῦ.

§ 54. Ἡ Ἱερωσύνη.

Τί εἶνε ἡ Ἱερωσύνη ; Ἡ Ἱερωσύνη εἶνε Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν χειροτονοούμενον καὶ διὰ τῆς ἀναγιγνωσκόμενης εὐχῆς, ὅπως κατέλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ θεία χάρις, καθιεροῦ τὸν ὑποψήφιον ἕξιον λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο : — Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἡ φυλὴ τοῦ Λευὶ ἐπισήμως εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τάξις ἱερατικῆ. Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ὁ Σωτὴρ ἐξέλεξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ὥρισεν αὐτούς, νὰ κηρύττωσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, νὰ τελῶσι τὰ Μυστήρια καὶ νὰ ποιμαίνωσι τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, εἰπὼν, «Καθὼς ἀπέσταλάκ με ὁ Πατήρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς», καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς, «Λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον ἂν τινῶν ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινῶν κρατῆτε, κερράτηνται» (Ἰωάνν. κ' 22 καὶ 23)¹.

Οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα μετέδιδον τὸν χάριν τῆς ἱερωσύνης διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν. «Χειροτονήσαντες αὐτοὺς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ». (Πράξ. ιδ' 23)².

Ποία τὰ αἰσθητὰ καὶ ὄρατὰ σημεῖα ; Αἰσθητὰ σημεῖα εἶνε πρῶτον ἡ ἐπίθ-σις τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν προχειρι-

¹ 1) Μόνη ἡ διακρυρωμένη Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ τὴν ἱερωσύνην μυστήριον.

² 2) Ὅταν χειροτονῆται ὁ πρεσβύτερος εἰς ἀρχιερέα, τότε ὁ χειροτονῶν ἐπίσκοπος ἐκτὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἐπιτίθησιν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ χειροτονοούμενου τὸ ὀμορφίον αὐτοῦ καὶ τὸ εὐαγγέλιον. Ἰδὲ καὶ Α' Τιμ. δ' 14, Β' Τιμ. α' 2.

ζόμενον· δεύτερον ἡ εὐχή, ἥτις κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀπαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, εἶνε δὲ αὕτη, «Ἡ θεία χάρις τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν (διάκονον ἢ πρεσβύτερον) εἰς (πρεσβύτερον ἢ ἐπίσκοπον). Εὐξώμεθα οὖν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα ἔλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ θεία χάρις» Τρίτον αἰσθητὸν σημεῖον εἶνε αἱ λέξεις «ἄξιος, ἄξιος», τὰς ὁποίας λέγει ὁ ἀρχιερεὺς, ὅταν ἐνδύῃ τὸν χειροτονούμενον τὰ ἱερὰ ἄμφια. Τὰς λέξεις ταύτας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ παριστάμενος κατὰ τὴν χειροτονίαν λαός.

Ποία ἡ μεταδιδόμενη χάρις;— Διὰ τοῦ Μυστηρίου τῆς Ἱερωσύνης μεταδίδεται εἰς τὸν χειροτονούμενον πρῶτον ἡ ποιμαντικὴ ἐξουσία ἐπὶ τῆς λογικῆς ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ (Πραξ. κ' 20), δεύτερον τὸ δικαίωμα τῆς διδασκαλίας τοῦ ποιμνίου, τρίτον ἡ χάρις καὶ ἡ ἄδεια τοῦ ἐπιτελεῖν τὰ μυστήρια.

Τὸ Μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης εἶνε μέγα καὶ σπουδαῖον. Ἄνευ αὐτοῦ εἶνε ἀδύνατον ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἐκκλησίας, ἐπομένως καὶ ἡ σωτηρία τῶν πιστῶν.

Πόσοι οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης;— Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶνε τρεῖς, ὁ τοῦ διακόνου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ ἐπισκόπου. Καὶ ὁ μὲν διάκονος οὐδὲν Μυστήριον μόνος δύναται νὰ ἐπιτελῇ, ἀλλὰ διακονεῖ κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων τοῖς ἀνωτέροις αὐτοῦ. Δύναται δὲ νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κατ' ἄδειαν τοῦ ἀρχιερέως¹. Ὁ δὲ πρεσβύτερος ἐπιτελεῖ καὶ ἀγιάζει πάντα τὰ μυστήρια πλὴν τοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τοῦ ἁγίου μύρου, ἅμα δὲ καὶ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος

1) Ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν δηλοῖ τὴν μετάδοσιν τῆς θείας χάριτος, τὴν ὁποίαν ἔχει ὁ χειροτονῶν ἀρχιερεὺς.

2) Ἡ χειροτονία τοῦ διακόνου γίνεται μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων (μετὰ τὸ «Ἄξιόν ἐστι»), διότι ἔργον ἔχει κυρίως νὰ διακονῇ τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ κατὰ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, δι' ἧς καὶ διάκονος λέγεται. Πρὶν χειροτονηθῆναι διάκονος, χειροτονεῖται εἰς ἀναγνώστην καὶ ὑποδιάκονον, ἐὰν δὲν εἶχε πρότερον τοιοῦτόν τι ἀξίωμα. Ὁ πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τὸν χειροβυτικὸν ὕμνον, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἁγιασμὸν τῶν τιμίων δώρων. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος χειροτονεῖται μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον («Ἄγιος ὁ Θεός»), ὅτε καὶ κυρίως ἄρχεται ἡ λειτουργία, δηλ. χειροτονεῖται ἀπ' ἀρχῆς τῆς λειτουργίας, ὡς πλήρης ἱερεὺς.

ἐπισκοπεῖται δηλ. ἐπιτηρεῖ καὶ ποιμαίνει τὴν λογικὴν ποίμνην αὐτοῦ, διδάσκει καὶ ἐκτελεῖ πάντα τὰ μυστήρια.

§ 55. Ὁ Γάμος.

Τί εἶνε ὁ Γάμος ; ~~Ο~~ Γάμος εἶνε Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας συνάπτονται εἰς γάμου κοινωνίαν. Ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀγιάζει τὸν σύνδεσμον αὐτῶν. >>

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τούτου ; ~~Ο~~ Γάμος εἶνε τὸ πρῶτον καὶ τὸ ἀρχαιότερον Μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἠυλόγησεν αὐτὸς ὁ Θεὸς, εἰπὼν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους, «*Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*» (Γεν. α' 28, β' 23, 24). Ὁ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτοπροσώπως εὐλόγησε τὸν γάμον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Ἄλλοτε δὲ ὁμιλῶν περὶ τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶπεν, «*Οὗς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω*» (Ματθ. ιη' 6) Ὁ δὲ ἀπόστολος Παῦλος ἀποκαλεῖ ρητῶς τὸν γάμον Μυστήριον μέγα, λέγων, ὅτι «*Τὸ Μυστήριον τούτου μέγα ἐστίν*» (Ἐφεσ. ε' 31).

Ποῖα εἶνε τὰ ὁρατὰ καὶ αἰσθητὰ σημεῖα ; — Αἰσθητὰ καὶ ὁρατὰ σημεῖα εἶνε πρῶτον ἡ εἰλικρινὴς συγκατάθεσις καὶ ὁμολογία τῶν συζευγνυμένων ἐνώπιον τῶν λειτουργῶν καὶ παρὰ νυμφῶν ὅτι συναινοῦσιν ἐκουσίως νὰ ἔλθωσιν εἰς γάμου κοινωνίαν, δεῦτερον οἱ δακτύλιοι, οἵτινες δηλοῦσι τὸν ἀμοιβαῖον σύνδεσμον καὶ τὴν πρὸ τοῦ γάμου παρεχομένην ἐγγύησιν (ἄρραβῶνά), ὅτι δὲν θὰ διαλύσῃ τὸν γάμον. Αἰσθητὸν σημεῖον εἶνε καὶ αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας τρεῖς ἀπαγγέλλει ὁ ἱερεὺς κατὰ τὸν ἄρραβῶνα, «*Ἀρραβωνίζεται ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ... τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ...*» καὶ πάλιν «*Ἀρραβωνίζεται ἡ δούλη τοῦ Θεοῦ... τὸν δούλον τοῦ Θεοῦ...*» — Τρίτον σημεῖον εἶνε οἱ στέφανοι. Οὗτοι δηλοῦσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, τῆς ὁποίας ἀξιοῦνται οἱ νυμφεῖοι, διότι γίνονται ὄργανα τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ πρὸς συντήρησιν τῆς ἀνθρωπότητος. — Τέταρτον αἱ λέξεις, τὰς ὁποίας λέγει τρεῖς ὁ ἱερεὺς πρῶτον, καὶ εἶτα ὁ παρὰ νυμφῶν, ἀνταλλάσσοντες σταυροειδῶς τὰ

1) Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἄρραβῶνος δύναται νὰ τελεσθῇ καὶ πρότερον.

2) Τοιαύτην σημασίαν δόξης καὶ τιμῆς ἔχει καὶ ὁ χορὸς, ὁ περὶ τὴν τράπεζαν γινόμενος, ψαλλομένου τοῦ «*Ἠσαία, χόρευε*» κλπ.

στέφανα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν νυμφίων, «Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ... τὴν δούλην τοῦ... καὶ τὸνάπαλιν.— Πέμπτον σημεῖον εἶνε ὁ οἶνος, ὅστις εἶνε σύμβολον τοῦ κοινοῦ βίου καὶ τῆς ἀμοιβαίας συμμετοχῆς τῶν τοῦ βίου περιπετειῶν.

Ποία εἶνε ἡ μεταδιδόμενη χάρις ;— Διὰ τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου πρῶτον ἀγιάζεται καὶ στερεοῦται ὁ ἀμοιβαῖος σύνδεσμος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκος, καὶ οὕτω καθίσταται ὁ γάμος ἄλυτος, ὡς ἡ Γραφή λέγει, «Ὁδὸ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω» (Ματθ. θ' 6) — Δεύτερον διὰ τοῦ Μυστηρίου τούτου ζωογονεῖται ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη, ὡς λέγει ὁ Παῦλος, «Ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω, ὡς ἑαυτόν, ἡ δὲ γυνή, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα!» (Ἐφεσ. ε' 32), καὶ τρίτον διὰ τοῦ μυστηρίου τούτου νομιμοποιεῖται καὶ ἀγιάζεται ἡ τεκνοποιία, ἡ ὁποία εἶνε καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ γάμου.

§ 56. Τὸ Εὐχέλαιον.

Τί εἶνε τὸ Εὐχέλαιον ;— Τὸ Εὐχέλαιον εἶνε Μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου, ἐνῶ ὁ ἱερεὺς χρεῖε τὸν σωματικῶς ἢ ψυχικῶς ἀσθενῆ διὰ τοῦ ηὐλογημένου ἐλαίου, κατέρχεται ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία θεραπεύει τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς¹.

Τίς συνέστησε τὸ Μυστήριον τοῦτο ; Οἱ Ἀπόστολοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος, «ἤλειπον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον αὐτούς» (Μάρκ. ΣΤ' 13). Κυρίως δὲ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος παρήγγειλε τὰ ἑξῆς. «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτόν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ἦ πεπονηκώς, ἀφέθῃσεται αὐτῷ» (Ἰακώβ.

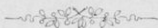
1) Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπαγορεύει τὴν πολυγαμίαν. Ὅπου πολυγαμία, ἐκεῖ ἀδύνατος ἡ μόρφωσις τῆς κοινωνίας.

2) Τὸ Μυστήριον τοῦτο παρέχεται εἰς πάντα ἄνθρωπον, ὅστις θέλει νὰ κοινωνήσῃ τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ ἐπιθυμῆ διὰ τῆς θείας εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς δι' ἡγιασμένου ἐλαίου χρίσεως νὰ συγχωρηθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι τοῦ

14, 15). "Ὡστε τὸ Μυστήριον τοῦτο ὠρίσθη καὶ διετάχθη ἀπ' αὐτῶν τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων'.

Ποῖα εἶνε τὰ αἰσθητὰ καὶ ὁρατὰ σημεῖα ; — Αἰσθητὰ σημεῖα εἶνε πρῶτον τὸ ἔλαιον, τὸ ὁποῖον ἔχει δύναμιν ἰαματικὴν, δηλ. θερμαίνει καὶ ζωογονεῖ τὸν δι' αὐτοῦ ἀλειφόμενον, τούτου ἕνεκα ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ ἔλαιον ἐχρησίμευσεν ὡς σύμβολον τῆς ζωοποιούσης χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δεύτερον αἱ διάφοροι ἑπτὰ εὐχαί, αἱ ἀναγνώσεις ἑπτὰ Ἀποστόλων καὶ ἑπτὰ ἱερεῖς², — τρίτον ἡ ὑπὸ τοῦ ἱερέως γινομένη διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἐλαίου σταυροειδῆς ἐπίχρισις, ἐπὶ τοῦ μετώπου, τῶν παρειῶν, τῶν χειλέων, τοῦ στήθους καὶ τῶν χειρῶν τοῦ πιστοῦ, — καὶ τέταρτον ἡ εὐχή, τὴν ὁποίαν λέγει ὁ ἱερεὺς, ὅταν χρῆσθαι τὸν ἀσθενῆ.

Ποῖα εἶνε ἡ μεταδιδόμενη χάρις ; — Ἡ μεταδιδόμενη χάρις διὰ τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶνε πρῶτον ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ὁποία πάντοτε παρέχεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀληθῶς πιστεύοντος καὶ εὐληκρινῶς μετανοοῦντος καὶ ἐξομολογουμένου, καὶ δεύτερον ἡ ὑγεία τοῦ σώματος³.

1) Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ Εὐχέλαιον ἐπαναλαμβάνεται πολλάκις, ὅταν ὁ Χριστιανὸς ἔχη τούτου ἀνάγκην. Συνήθως δὲ τελῆται κατὰ τὴν Μ. Τετάρτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴ κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην οἱ Χριστιανοὶ πρόκειται νὰ κοινωνήσωσι τῶν ἀχράντων Μυστηρίων.

Ἐν τῇ δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ μυστήριον τοῦ εὐχελαίου παρέχεται μόνον εἰς τοὺς ψυχορραγοῦντας, ὡς ἐφόδιον ζωῆς αἰωνίου.

2) Ἐν ἀνάγκῃ, ὡς ἐν χωρίοις, ἔπου δὲν ὑπάρχουσι πολλοὶ ἱερεῖς, δύνανται νὰ εἶνε καὶ ὀλιγώτεροι ἱερεῖς καὶ εἰς μόνον.

3) Ὁ Θεὸς εἶνε παντοδύναμος. Ἐνεργεῖ ὅμως πάντοτε κατὰ τὴν σοφίαν αὐτοῦ.

Εισαγωγή.—Ἐκ τῆς εισαγωγῆς ἐμάθομεν, ὅτι ἡ Κατήχησις διδάσκει ἐν συντόμῳ τὰ δόγματα, τὰς ἐντολάς καὶ τὰ μυστήρια τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας. Διὰ τοῦτο καὶ διηρέσαμεν ταύτην εἰς μέρη τρία, τὸ δογματικόν, τὸ ἠθικόν καὶ τὸ τελετουργικόν. Τὴν ὕλην τῆς Κατηχήσεως λαμβάνομεν ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως.

Μέρος Α'. Δογματικόν.—Ἐν τῷ Α' μέρει τῆς Κατηχήσεως, τῷ δογματικῷ, ἐμάθομεν πρῶτον, ὅτι ὑπάρχει Θεός, Πατήρ, δημιουργὸς καὶ προνοητῆς ἡμῶν· δεύτερον ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, ὅστις εἶνε Θεάνθρωπος, ὅστις ἐδίδαξε τὴν ἀνθρωπότητα τὴν τελειοτάτην ἠθικὴν καὶ ἔδρυσε τὴν ἀγιωτάτην θρησκείαν· τρίτον, ὅτι ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ ὅποῖον ζωοποιεῖ τὰ πάντα, καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ ἀγαθόν. Τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα ἀτελοῦσι τὴν Ἁγίαν Τριάδα—καὶ τέταρτον ἐμάθομεν ὅτι δόγμα πίστεως εἶνε ἡ πίστις ἡμῶν εἰς μίαν ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Μέρος Β'. Ἠθικόν.—Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς Κατηχήσεως, τῷ ἠθικῷ, ἐμάθομεν, ὅτι τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν εἶνε νὰ πιστεύωμεν καὶ ἐλπίζωμεν εἰς αὐτόν, νὰ ἀγαπῶμεν καὶ λατρεύωμεν αὐτόν, νὰ μὴ μεταχειρίζομεθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ καὶ νὰ ἀγιάζωμεν καὶ δοξολογῶμεν αὐτόν πάντοτε μὲν, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὰς ὁρισμένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἡμέρας.

Τὰ δὲ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον εἶνε πρῶτον νὰ τιμῶμεν καὶ σεβῶμεθα τοὺς φυσικοὺς γονεῖς ἡμῶν καὶ τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας· δεύτερον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον· τρίτον νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν αὐτοῦ, τέταρτον νὰ μὴ τοῦ ἀφαιρῶμεν ἀντικείμενον τι, κτήμα, κλπ.· πέμπτον νὰ μὴ λέγωμεν μαρτυρίαν ψευδῆ κατ' αὐτοῦ, καὶ ἕκτον ὀφείλομεν οὐ μόνον νὰ μὴ πράττωμεν κακόν τι κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπιθυμῶμεν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν πᾶν ὅ,τι πλησίον ἔχει.

Τὰ δὲ καθήκοντα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, εἶνε πρῶτον ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ψυχὴν ἡμῶν καὶ δεύτερον πρὸς τὸ σῶμα, διότι τοῦτο εἶνε κατοικητήριον τῆς Θείας ἡμῶν ψυχῆς.

Μέρος Γ'. Τελετουργικόν ἢ περὶ τῶν μυστηρίων.—Ἐν δὲ τῷ Γ' τῷ καὶ τελευταίῳ μέρει τῆς Κατηχήσεως, τῷ τελετουργικῷ ἢ περὶ μυστηρίων, ἐζητήσαμεν τὰ ἑπτὰ μυστήρια, οὐ μόνον δογματικῶς ἀλλὰ καὶ λειτουργικῶς.

Ἐὰν λοιπὸν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν καὶ νὰ εἴμεθα ἀληθεῖς ὁπαδοὶ τοῦ Σωτῆρος, ἀληθεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, ὀφείλομεν πρῶτον νὰ πιστεύωμεν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, δεύτερον νὰ ἐκτελῶμεν τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τρίτον νὰ μετέχωμεν ἐν εὐσεβείᾳ τῶν μυστηρίων.

Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἰσχύει πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη (Γαλ. ε' 6).

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ

	Σελίς
Κατήχησις, ὀρησκεία, ἀποκάλυψις.....	5— 6
Ἡ ἀγία Γραφή, Θεϊότης καὶ θεοπνευστία τῆς ἀγ. Γραφῆς.....	9— 9
Ἱερὰ παράδοσις. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.....	10—12
Αἱ δέκα ἐντολαί.....	13—14
Διαίρεσις καὶ ὠφέλεια τῆς Κατηχήσεως.....	14—15

Μέρος πρῶτον.

Δογματικόν.

Τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος.....	16—25
Τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος.....	25—31
Τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος.....	31—32
Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ Ἐκκλησία.....	32—34
Ἀνάστασις νεκρῶν καὶ μέλλουσα ζωή.....	34—36

Μέρος δεύτερον.

Ἠθικόν.

Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.....	37—45
Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον.....	45—49
Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτόν.....	50—51

Μέρος τρίτον.

Τελετουργικόν ἢ περὶ μυστηρίων.

Τὸ βάπτισμα.....	53—54
Τὸ χρίσμα.....	55—56
Ἡ εὐχαριστία.....	56
Ἡ μετάνοια.....	59—60
Ἡ ἱερωσύνη.....	60—62
Ὁ γάμος.....	62—63
Τὸ εὐχέλαιον.....	63—64
Ἀνακεφαλαιώσεις.....	—67